

Отглеждане и възпитание
на дете през затворнически решетки

Наръчник „стъпка по стъпка“ за водене на групи за
подкрепа на майки, лишени от свобода

Дискусионни групи за майки

**Наръчник „стъпка по стъпка“ за водене на групи
за подкрепа на майки, лишени от свобода**

Дискусионни групи за майки

**Наръчник „стъпка по стъпка“ за водене на групи за
подкрепа на майки, лишени от свобода**

Дискусионни групи за майки

**Атина, Гърция
2012**

Проектът “Отглеждане и възпитание на дете през затворнически решетки», (JLS/2008/DAP3/AG/1260) е съфинансиран от Европейската комисия - DG Justice, Freedom & Security, програма DAPHNE III (2007-2013) (80%) и организациите, участващи в проекта (20%).

Английската версия на това ръководство е разработена от Василики Карвели, д-р Кики Петролаки и д-р Джорж Николаидис, Институт по детско здраве, Департамент по психично здраве и социално благополучие (ICH-MHSW), Гърция.

Превод и адаптация на наръчника на български език:

доц. д-р Васка Станчева-Попкостадинова, доц. д-р Стефка Чинчева и Борислав Славчов, Югозападен Университет „Неофит Рилски”, Благоевград, България.

Специални благодарности за редакцията, коментарите и приноса на:

- Елефтерия Фатсея, фасилитатор на групите за майки, лишени от свобода в Гърция
- Доц. д-р Андреа Мюлер-Фабиан Ркоординатор на проекта за Румъния
- Доц. д-р Васка Станчева-Попкостадинова, координатор на проекта за България

Всякакви модификации, допълнения или промени в националните версии (гръцка, българска или румънска) са отговорност на екипите, направили превода и адаптацията.

Координатор на проекта

Институт по детско здраве, Департамент по психично здраве и социално благополучие, Център за изследване и превенция на насилие и изоставяне на деца (ICH-MHSW), Гърция

Партньори

Университет Бабеж-Болиат-Клуж, Факултет по Социология и социална работа, катедра по Социална работа, Румъния

Югозападен Университет „Неофит Рилски”, Благоевград

Европейска мрежа против насилие (EAVN), Гърция

Външна оценка

SURT, Фондация за жени, Испания
Мар Камараса Казалс

Тази публикация е реализирана с финансовата подкрепа на програма DAPHNE III на Европейската комисия. Съдържанието на този документ е отговорност единствено на авторите и по никакъв начин не отразява непременно вижданията на Европейската комисия.

Съдържание

Въведение	7
1. Защо “дискуссионни групи”?	8
2. Основни цели на дискуссионните групи за майки, лишени от свобода	8
3. Методология	8
4. Критерии за включване в групите	9
5. Организация и структура на групите	9
6. Участие в групите на майки, лишени от свобода	10
7. Продължителност Организация и структура на групите	14
8. Оценка на сесия	15
9. Фасилитатор/и	15
10. Програма на сесиите	
Сесия 1: Запознаване. Поставяне на цели. Приемане на правила	18
Сесия 2: Развитие на децата	22
Сесия 3 и 4: Да бъдеш майка от затвора: Начини на комуникация с децата	27
Сесия 5: Справяне с трудни емоции	33
Сесия 6: Справяне със социалната стигма	36
Сесия 7: Условия, при които живеят децата и грижещите се за тях хора	40
Сесия 8: Насилие над деца. Дисциплина и ограничения на средата за децата	42
Сесия 9: Любов и насилие в живота на двойката	46
Сесия 10: Подготовка на две брошури (за майки в затвора и за техните деца)	52
Сесия 11: Подготовка за „Специалния ден“	54
Сесия 12: Поглед назад – поглед напред. Да си кажем „довиждане“	56
Библиография	59
Приложение	61

Въведение

Наръчникът „стъпка по стъпка“ за водене на групи за подкрепа на майки, разработен в рамките на проект DAPHNE “Отглеждане и възпитание на дете през затворнически решетки” (JLS/2008/DAP3/AG/1260), е едно от поредицата ръководства, предназначени за специалисти, които имат интерес към водене на групи за подкрепа на майки, лишени от свобода и техните деца. Другите две ръководства са:

- Отглеждане на дете през затворнически решетки: Ръководство за специалисти;
- Наръчник „стъпка по стъпка“ за водене на групи за подкрепа на деца

Ръководството за специалисти е обзор на литература (за жалост много ограничена) за тези, които в процеса на работата си имат контакт с майки, лишени от свобода и техните деца. Двата наръчника „стъпка по стъпка“ за майки и деца са полезен инструмент за водене на групи за подкрепа. Целта е да се гарантира сигурността и благополучието на участниците по възможно най-добрия начин и в същото време децата на лишени от свобода майки да имат възможно най-голяма полза от участието си в групата за подкрепа.

Настоящият наръчник бе разработен с цел да се уеднаквят стандартите при водене на групите за подкрепа на майки, лишени от свобода в България, Гърция и Румъния в рамките на горепосочения проект. Първоначалната версия бе преработена два пъти:

- след обучението на екипа, който фасилитира групи за подкрепа или обучава специалисти за провеждане на групите;
- след приключване на всички групи за подкрепа, въз основа на опита на фасилитаторите.

1. ЗАЩО “ДИСКУСИОННИ ГРУПИ”?

Както се вижда от заглавието, с настоящото ръководство се цели да се фасилитира провеждане на групи за подкрепа на майки в местата за лишаване от свобода. Това донякъде би могло да се тълкува, че майките в затвора имат специална нужда от подкрепа и по този начин е възможно да се подценят уменията и способностите им, възможно е да ги постави предварително в по-нисша позиция. Поради това бе прието групите да се наричат **дискуссионни групи за майки (лишени от свобода)** .

2. ОСНОВНИ ЦЕЛИ НА ДИСКУСИОННИТЕ ГРУПИ ЗА МАЙКИ, ЛИШЕНИ ОТ СВОБОДА

А. Да се подобрят родителските умения на майките в затвора:

- да се намалят негативните чувства на вина или изолираност по отношение на тяхната роля на майка
- да се повиши емпатията към детето/децата им;
- да се чувстват по-уверени, когато общуват с детето/ децата си;
- да се справят с негативните чувства, породени от липсващи или лоши взаимоотношения с децата им;
- да се справят с негативните чувства, породени от липсата на детето;
- да се изградят или се подсилят позитивните взаимоотношения на майката с детето;
- да се изградят или подсилят позитивните взаимоотношения с хората, които се грижат за детето/децата, докато майките са в затвора.

Б. Да се подкрепят майките, лишени от свобода в справянето с техния негативен опит от преживяно насилие¹

3. МЕТОДОЛОГИЯ

Воденето на дискуссионна група за майки, лишени от свобода се базира на методологията за **групово обучение на родители**. Препоръчва се в групата да бъдат включени 10-15 майки, координирани от един или двама специалисти (фасилитатор и ко-фасилитатор). В емоционално сигурната и предразполагаща към доверие среда, лишените от свобода майки имат възможност да споделят собствения опит и гледни точки като майки и жени, да научат какъв е личния опит на всяка от тях с деца им, да чуят каква е гледната точка на другите майки за отглеждане на дете и накрая да ги обсъдят с фасилитатора/ите. Очаква се

¹ Използва се материал, разработен в рамките на проект ALTRA по програма DAPHNE, социално-образователна програма за насилие над жени в затвора (SURT, 2008).

майките постепенно да приемат ролята си и да имат възможност да развият своите родителски умения, в случай, че искат да подобрят връзката с детето си, докато са в затвора.

4. КРИТЕРИИ ЗА ВКЛЮЧВАНЕ В ГРУПИТЕ

В групите могат да участват всички лишени от свобода майки, които имат деца на възраст от 0 до 18 години, бременни и майки с бебета и малки деца, живеещи с тях в затвора (в зависимост от законите на всяка страна).

Критерии за изключване

Майки, които имат психични разстройства (като биполярно разстройство или шизофрения), не могат да се включат в групите. Изключение може да се направи само в случай, когато груповият фасилитатор е специалист по психично здраве (психиатър, психолог, клиничен социален работник). В случай, че фасилитаторът не е такъв специалист, жените, с психични разстройства, биха могли да се включат в дискуссионните групи, само ако са под постоянно наблюдение от психиатър и редовно приемат медикаментите си. Майки със зависимост, също могат да участват в дискуссионните групи, но само ако преди започване на срещата не са интоксикирани.

5. ОРГАНИЗАЦИЯ И СТРУКТУРА НА ГРУПИТЕ

Записалите се за участие в дискуссионните групи майки, трябва да бъдат групирани според възрастта на техните деца. Въз основа на възрастови критерии, използвани в *Училище за родители*, майките, лишени от свобода могат да бъдат разпределени в 3 големи групи: 1) Майки с новородени или деца в най-ранна възраст; 2) Майки с деца в училищна възраст; 3) Майки с юноши.

Таблица 1.

Групиране на майките, според възрастта на децата

Стадий на развитие	Новородени	Ранно детство	Училищна възраст	Юноши
Възраст (години)	0 - 1	1 ⁺ - 6	6 ⁺ - 10	10 ⁺ - 18
	0 - 3	3 ⁺ - 6	6 ⁺ - 12	12 ⁺ - 18
	0 - 6		6 ⁺ - 12	12 ⁺ - 18
	0 - 6		6 ⁺ - 10	10 ⁺ - 18
Възможно е различно групиране, въз основа на броя на майките от всяка възрастова група				

Тъй като разпределението на майките по групи зависи от общия брой желаещи да участват, възрастовият критерий за формиране на групите може да бъде гъвкав.

Всяка майка има право да участва само в една група. На майки с деца в различна възраст трябва да се предостави възможност да изберат в коя група да бъдат включени, въз основа на възрастта на детето или по отношение на големи трудности в комуникацията със съответното дете.

В местата за лишаване от свобода, в които има отделения за майки с деца (детето живее с майка си в затвора), е препоръчително да се сформират четири групи (виж табл.1). В групите могат да се включат майки с деца на възраст от 0 до 3 години и живеят с тях в затвора, както и майки, чиито деца са в същия възрастов период, но живеят извън затвора. Според националните законодателства на страните, участващи в проекта, възрастта до която е позволено децата да живеят с майките си в затвора, е както следва: Гърция-до 3 годишна възраст, а за България и Румъния - до 1 година.

Полезни съвети за организацията на групите

- Жени, живеещи с децата си в затвора, могат да бъдат включени само, ако намерят някой, който да се грижи за детето, докато те посещават сесиите.
- Бъдете информирани по кое време на деня се приемат медикаментите и се опитайте да организирате сесиите, така че тези жени да не са под тяхното непосредствено влияние.
- Ако има жена с психиатрична диагноза, пояснете още в началото, че тя ще бъде приета в групата, само ако изпълнява стриктно терапевтичната си програма.

6. УЧАСТИЕ В ГРУПИТЕ НА МАЙКИ, ЛИШЕНИ ОТ СВОБОДА

Важна забележка: Уверете се, че участието на майките, лишени от свобода в групите е напълно доброволно. Бъдете много внимателни за начина на информиране на жените и им гарантирайте, че няма да им бъде оказан никакъв натиск, за да участват в дискусийните групи. Това е особено важно за случаите, когато фасилитаторът е специалист от екипа на затвора.

При планиране на времето и мястото на провеждане на сесиите, имайте предвид специалните условия и вътрешни правила на затвора.

Начините, по които бихте информирали и поканили лишените от свобода майки да участват са различни и зависят от това дали фасилитаторът (или човекът съобщаващ информацията) е специалист, работещ в затвора или е представител на независима организация. И в двата случая се препоръчва майките, лишени от свобода да бъдат информирани в малки групи, отделно от другите лишени от свобода жени – в стая или зала, където жените биха имали възможност да чуят какво им се предлага, както и да задават въпроси.

Примерен сценарий за информиране и покана на майки, лишени от свобода за участие в дискуссионните групи

Добър ден!

Казвам се.....
по професия съм
и работя в

Причината поради, която сме ви събрали е да ви информираме за дейност, която ще започнем да прилагаме в затвора, наречена „Дискуссионни групи за майки”. В групите могат да участват всички майки, които имат деца (тук или извън затвора) на възраст от 0 до 18 години, както и бременни жени.

Какво представлява дискуссионната група за майки?

В дискуссионната група участват 10 - 15 майки, които имат деца на сходна възраст. Те ще се срещат всяка седмица като един (фасилитатор) или двама специалисти (фасилитатор и ко-фасилитатор) ще бъдат лидери на групата. С тях ще можете да говорите по различни теми, които ви интересуват, като например: въпроси, свързани с отглеждането на вашите деца, както и всичко друго, което би могло да е важно за вас като майки или като жени. Общият брой на сесиите е 10, а всяка сесия ще бъде с продължителност от 2 часа. В някои от сесиите ще имаме възможност да обсъждаме следните теми:

1. Организиране на „Специален ден”. За тези от вас, които искат да поканят децата си тук и ако децата ви също искат това, както и ако има някой възрастен, на когото разчитате че ще може да придружи детето ви до затвора на този „Специален ден”, вие може да участвате в някои общи занимания с вашето дете/деца, като различни игри, рисуване или нещо друго, което ние заедно ще решим, когато организираме този ден.
 2. Разработването на две брошури, една за майките в затвора и една за деца, чиито майки са в затвора. Например, тези брошури трябва да включват мнения или идеи, които считате за важни, че една майка на вашата възраст да знае, когато постъпва в затвора и какво е важно да знаят децата, чиито майки са в затвора.
- Участието ви в тази група е напълно доброволно, никой не може да

ви задължи да се включите. Вие сте абсолютно свободни да прекъснете участието си по всяко време, без да е необходимо да обяснявате причините за това. Вземайки под внимание важността на въпросите, отнасящи се до отношенията майка-дете, ние се надяваме да участвате и останете в групата до края.

Какви са предимствата от участието в дискусийната група?

В такава група вие имате възможност да:

- намерите нови начини за общуване с вашите деца, според тяхната възраст;
- да оцените взаимоотношенията, които вече имате с децата си и ако считате, че има нужда, да намерите нови начини за подобряване на тези отношения;
- да намерите нови начини за изразяване и споделяне на вашите чувства и мисли не само към деца ви, но и към значимите за вас хора;
- да откриете, че не сте сами и трудностите, които преживявате се споделят и от други майки като вас;
- да чуете идеите на другите, което ще повиши уменията ви за вземане на решения и разрешаване на проблеми;
- да бъдете полезни на другите.

Имате ли някакви въпроси?

Ако искате да участвате в дискусийна група, моля, изчакайте, за да запишем името Ви, броя и възрастта на Вашите деца. Необходимо е да знаем за кое от децата ви (ако са на различна възраст) бихте желали да говорите и обсъждате различни въпроси.

Тези от вас, които не могат да решат в момента, биха могли да помислят и да се запишат при г-н/г-жа..... през следващите дни, преди да започнат дискусийните групи. В случай, че те вече са започнали и Вие решите, че искате да се запишете за участие, ще имате възможност да участвате в друга група от нейното начало, защото за всяка група е изключително важно да има едни и същи участници от началото до края.

Благодаря Ви !

*Тези дейности са финансирани в рамките на проект «Отглеждане и възпитание на дете през затворнически решетки»(JLS/2008 /DAP3/AG/1260); разработените брошури могат да бъдат изтеглени от : <http://www.mothers-in-prison.eu/node/14>; за по-детайлна информация за Специалните дни, проведени в затворите за жени в България, Гърция и Румъния, моля посетете <http://www.mothers-in-prison.eu/node/4>

Не забравяйте, че личните мотиви и желание на майките, лишени от свобода, да участват ще определят до голяма степен ефективността на дискуссионните групи.

Във всеки случай, се препоръчва да се даде достатъчно време на майките да решат дали имат интерес за участие в подобна група и след това да се регистрират.

За да може да се създаде и поддържа атмосфера на групова сплотеност, сигурност и доверие, е необходимо да се разясни на майките, лишени от свобода, че ако не участват в първата среща на групата, те няма да могат да се включат в нито една от следващите срещи.

Осъществяването на дискуссионни групи е силно повлияно от правилата и условията на затвора, включително и мнението и поведението на майките, лишени от свобода (например недоверие към фасилитатора на групата, нежелание за сътрудничество от страна на служителите, чиято отговорност е да събира и охранява присъстващите на дискусиите, преместване на майките в друг затвор или болница и др.). Ако заявките за участие и записали се майки не присъстват на първата среща на групата и вие не сте сигурни защо са отсъствали, се препоръчва да се оценят реалните причини за това. Бъдете много внимателни да не подходите към тях по начин, по който да ги принудите да дойдат на следващите срещи или да ги накарате да се извиняват и да се чувстват виновни.

Например, бихте могли да се видите лично с тези, които не са посетили първата среща и да ги попитате дали все още се интересуват от участието в групата, за да знаете дали да ги очаквате и да ги представите на следващата среща. Ако някоя от майките е променила решението си и не иска да участва, трябва да я оставите да се чувства свободна да ви го каже, без да обяснява причините за решението си. Важно е да изясните, че причината поради, която питате е, не за да ви се извинява, а за да бъдете информирани за решението ѝ. Ако майка, лишена от свобода не е могла да посети първата среща на групата, но иска да посети втората, вие трябва да ѝ позволите да участва във втората среща. Предварително трябва да обясните на майките, че ако искат да спрат да идват на срещите на дискуссионната група, след като са посетили първите две, те са свободни да спрат да идват в групата, без да дават обяснения за причините за тяхното решение, а само да информират фасилитатора.

Второстепенни мотиви за участие

→ **Сертификат за участие.** Някои жени могат да желаят да получат сертификат за участието си в дискуссионните групи, за което е необходимо да проверите дали регламентите на затвора позволяват това. Трябва да се поясни още от началото, че сертификат за участие ще бъде даван само на майки, които са участвали във всички сесии или са отсъствали само 1 или 2 пъти

по уважителни причини. Във всички случаи, обаче, участниците трябва да посетят първата и последната сесия. Ако майки са отсъствали повече от 2 пъти, поради преместване или болест, те могат също да получат сертификати. Като алтернатива може да бъде издаден сертификат, в който да бъде посочен броя на срещите, в които е участвала всяка майка и общата продължителност за групата.

→ **Финансова мотивация.** В случай, че сте осигурили малка парична сума за жените, които успешно ще завършат сесиите, **бъдете изключително внимателни да не дадете тази информация още в началото**, (за да се уверите, че мотиви да участват в групата ще бъдат само тяхното желание за лично израстване и подобряване взаимоотношенията с децата им, а не финансова причина). Това означава, че сумите трябва да бъдат предоставени в подходящ момент, след приключване на всички групи за подкрепа, които имате намерение да проведете в съответния затвор.

7. ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ И СТРУКТУРА

Настоящият наръчник бе разработен за водене на дискуссионни групи в рамките на 10 – 12 сесии. Всяка сесия е с продължителност 1,5 – 2 часа и включва специфична тема.

В случай, че темата изисква повече време от предвиденото или групата предложи за дискусия нова, невключена в програмата тема, се препоръчва фасилитаторът да отговори на тези потребности, само ако предложението е в съответствие с целите на дискуссионната група. Ако фасилитаторът не е подготвен да дискутира новата тема, може да отложи това с думите: “Виждам, че тази тема е от голям интерес за вас. Какво бихте казали да я дискутираме следващата седмица?”.

В случай, че пропуснете тема, информирайте групата дали и кога ще се върнете на нея (например “Темата за днешната среща бе , но поради това, че ние приключихме дискусията. . . . ще разгледаме тази тема в следващата среща/след две срещи - Съгласни ли сте?”). Ако възнамерявате да одобрите нови теми, трябва да увеличите броя на сесиите или да пропуснете една или повече от незадължителните сесии; като алтернатива бихте могли да комбинирате темите на две срещи в една, (ако това е възможно).

Съдържанието на повечето сесии може да бъде , в зависимост от специфичните характеристики на възрастовия период на децата. **Първата и последна сесии трябва да бъдат задължителни за всички групи².**

² Десета и единадесета сесии бяха задължителни само в контекста на специфичния проект по програма ДАФНЕ, в рамките на който е разработено и публикувано това ръководство.

За някои сесии са представени определени дейности и упражнения. Фасилитаторът може да избере други, съответстващи на неговия стил, но те трябва да бъдат подходящи за темата и целите на конкретната сесия.

8. ОЦЕНЯВАНЕ НА СЕСИЯ

За да получите обратна връзка от членовете на групата, за всяка сесия се препоръчва да направите оценката неформално, като задавате на всеки участник въпроси като:

1. *Може ли да направите кратък коментар на днешната ни среща? Как ще я определите?*
2. *Какво ще запомните от днешната среща? Кое ви впечатли най-много?*
3. *Имаше ли нещо, което харесахте най-много днес? Какво беше то?*
4. *Имаше ли нещо, което не харесахте днес? Какво беше то?*

9. ФАСИЛИТАТОР/И

Дискусионните групи могат да бъдат водени от 1 или 2-ма фасилитатори, които да са специалисти в областта на психичното здраве или други: психолог, социален работник, социолог и др. Те могат да бъдат от външна организация или от специализирания персонал на затвора.

Фасилитаторът трябва да е винаги един и същ човек от първата до последната сесия. Ролите на фасилитатора и ко-фасилитатора не трябва да се променят по време на всички групови сесии, за да е ясно на участниците кой поема отговорност за водене на групата.

И двамата фасилитатори, дори и да са част от персонала на затвора, трябва да бъдат обучени специално как да водят група за подкрепа на майки, лишени от свобода.

Ако работите по двойки, важно е да знаете, че:

- фасилитаторът представя темата и прави заключение по време на всяка сесия (например чрез неформалните въпроси за оценяване);
- фасилитаторът и ко-фасилитаторът си сътрудничат и взимат съвместни решения по отношение на приложението на всяка тема (например, предварителен план за въпросите, които имат намерение да задават; предварително обсъждане на потенциалните параметри на всяка дискусия);
- фасилитаторът и ко-фасилитаторът да бъдат подготвени да насочват към темата на сесията, например, обобщаване на примерите на участник и съотнасяне към темата: „Всичко това, което казваш е, че.....”;
- фасилитаторът и ко-фасилитаторът да споделят и обсъждат дейности, задачи или опит за прилагане на сесиите (например рисуване, четене на истории и др.).

- фасилитаторът и ко-фасилитаторът да наблюдават и да водят записки (това ще е по-лесно за ко-фасилитатора) по отношение на груповата динамика-та, както и процесите в групата, за да могат след това двамата да направят тези наблюдения полезни за групата в следващата среща и да се справят по-ефективно с потенциални бариери;
- ко-фасилитаторът да подкрепя фасилитатора при водене на сесиите;
- фасилитаторът и ко-фасилитаторът да се уважават взаимно;
- фасилитаторът и ко-фасилитаторът да работят заедно върху неочакваните събития, които могат да се появят и да не взимат еднолични решения, а да ги обсъждат. Спонтанното реагиране в рамките на затвора може да не е най-доброто решение.

9.1. Полезни съвети за фасилитаторите

Бъдете изключително внимателни:

- Да не бъдете въввлечени в индивидуални разговори с майките, лишени от свобода, тъй като може да изключите останалите участници от дискусиата.
- Да не завършвате сесия с тъй като може на групата към един от участниците, дължащо се на (възприето от групата) „лошо” поведение или „погрешна” гледна точка или реакция.
- Винаги има един или двама участници, които вземат думата по време на цялата дискусия, например, говорейки за себе си. Няколко са причините, които обясняват това поведение: някои хора искат да привлекат вниманието на групата и стават тревожни, ако фокусът на дискусията са измести към друг участник. Такова поведение може да се дължи и на защитна реакция, породена от страх от нападение или изолация от групата. Обикновено подобно поведение предизвиква негативни и агресивни чувства в другите, които не харесват хората, които говорят постоянно и не дават възможност на останалите да вземат участие. По този начин такива хора, могат да интернализират чувствата си или да ги изразят по невербален начин. В такива случаи фасилитаторът трябва да помогне на другите участници да изразят становищата и чувствата си. Ако подобна ситуация се появи в първата сесия и фасилитаторът не я овладее, останалите участници могат да се разочароват и отегчат.
- За да избегнете въвличането в теми, които не са свързани с целите на сесията, се препоръчва фасилитаторът да даде думата за кратки отговори на въпроси на всеки участник: „Нека в рамките на 2 минути чуем какво мисли всеки от вас за...“ . След изказването на всички участници, фасилитаторът може да групира сходните отговори или класифицира различните, да коментира върху общата концепция, която произлиза от повечето отговори и избягва фокусиране върху персонални или детайлни примери. По този

начин всяка майка в групата може да идентифицира част от своята история, да разбере, че тя не е единствена с такива преживявания и да не се чувства толкова виновна за своето поведение.

- Не позволявайте на служител от затвора да присъства по време на срещите.
- Ако предвиждате почивка, тя може да бъде във фиксирано време (например 45 мин. след началото на сесията) или когато фасилитаторът прецени, че е подходящо за групата.
- Проучете предварително всички ограничения и изисквания, според Правилника на затвора, които биха попречили на работата ви.
- **Обещания:** бъдете изключително внимателни да не обещавате нещо, което не сте в състояние да направите.

9.2. Предварителна подготовка от фасилитаторите

Преди всяка среща фасилитаторът трябва да подготви стаята, където ще се проведе сесията. Тя трябва да бъде чиста, да има достатъчно столове за всички участници и те да бъдат подредени в кръг. Създаването на приятна обстановка в затвора допринася за формиране на групова атмосфера (например ваза със свежи цветя и др.).

Ако няма флипчарт, фасилитаторът трябва да постави на стената толкова листове хартия (A3), колкото са необходими за всяка отделна сесия. Груповите правила трябва да бъдат поставяни на стената в рамките на всяка сесия.

СЕСИЯ 1

Задължителна за всички групи

Тема: Опознаване. Поставяне на цели. Приемане на правила

Цели

- Да се създаде групова кохезия и чувство на принадлежност към групата.
- Да се постигне съгласие за необходимите правила, което ще даде възможност на участниците в групата да се чувстват комфортно.
- Да се дискутират подробно желанията, потребностите и очакванията на групата и се дефинират целите на следващите групови сесии, с оглед коригиране на нереалистичните очаквания на участниците.

Материали

- хартия (А3)
- цветни маркери
- стикери

Процес

→ *Запознаване*

Фасилитаторът/фасилитаторите се представят на групата като казват името и фамилията си, специалността и организацията към която принадлежат. След това се поканват членовете на групата да се представят и споделят накратко нещо за себе си и за детето/децата си. В случай, че участниците попитат какъв вид информация да споделят, фасилитаторът трябва да ги окуражи да се представят пред групата, както преценят. Ако някои от майките започнат да говорят по-продължително, трябва внимателно да бъдат прекъснати, като им се каже, че ще имат достатъчно време в следващите сесии да говорят за себе си. Ако някоя от жените не иска да говори за себе си и да сподели каквато и да била информация, фасилитаторът трябва да ѝ даде достатъчно време да се запознае с групата. В началните сесии, фасилитаторът трябва да насърчава жените да говорят за себе си по-общо и да не се разкриват прекалено бързо. Да се разясни на участничките, че те могат да разкрият толкова информация, колкото желаят както и, че никой няма да ги принуждава да казват неща, които не искат да споделят пред другите. Това уточнение може да помогне на майките, които се страхуват, че ще бъдат попитани за нещо, което не искат да разкриват за себе си. Обратното на това, фасилитаторът трябва да е подготвен да предпази човека, който иска да сподели прекалено рано твърде много неща за себе си.

Много вероятно е хората, които споделят лична информация прекалено рано, след това да се чувстват неудобно и уязвими, спомняйки си какво са казали.

→ *Поставяне на цели за групата*

Фасилитаторът представя основната цел на всички срещи. Целта на дискуссионната група може да бъде представена по следния начин: „Както може би вече знаете, целта на нашите срещи е да обсъдим заедно теми, отнасящи се до взаимоотношенията на майката с нейните деца, когато тя е в затвора. Предвижда се и обсъждане на реакциите и поведението на вашите деца, които зависят от някои общи характеристики на възрастовия им период. Някои от темите, които ще дискутираме в групата са: потребности на децата, начини на комуникация с децата и др. Последните две срещи ще бъдат посветени на подготовка на брошури и организация на „Специален ден“, в рамките на който вие може да прекарате няколко часа заедно с децата ви в приятни и креативни дейности в затвора. Моля, не се притеснявайте да попитате или споделите безпокойството си относно предложените за дискусия теми“.

Бихме могли да дискутираме и други въпроси, свързани с ролята ви на майка и жена, които считате за важни. Важно е да наблегнем на възможностите, които са ни предоставени, за да можем да разговаряме в сигурна среда за емоционални теми или други въпроси, представляващи интерес за вас”.

Като допълнение, фасилитаторът информира групата за графика на срещите: продължителност (например 12 срещи, всяка с продължителност 2 часа) и честота (2 пъти седмично, например понеделник и четвъртък), както и часа на започване и приключване на срещите.

Фасилитаторът поканва участничките да изразят и да споделят очакванията си от създаването на тази група, както и да направят предложения за възможни начини за изпълнение на тези очаквания. Той например може да пита: “След като срещите приключат, какво бихте искали да сте получили?”. Фасилитаторът сравнява очакванията на жените с целите на дискуссионната група, представя тези, които не са споменати от участничките и коригира всички погрешно разбрани концепции. Препоръчва се фасилитаторът да наблегне на потенциалните общи точки между очакванията на майките и целите на дискуссионните групи, например, чрез съотнасяне на темите, които ще бъдат дискутирани през следващите срещи.

След като всеки участник представи очакванията си, фасилитаторът може да коментира реалистичните и нереалистични теми, като посочи общото между планираните за отделните сесии и тези, посочени от майките. С оглед по-активно включване на участниците, фасилитаторът може да използва дейността „Дървото на очакванията“ (описана в края на тази сесия).

→ *Определяне правила на групата*

С оглед постигане на функционалност и кохезия на групата, фасилитаторът представя необходимостта от въвеждане на съгласувани правила. Тъй като членовете на този тип групи „живеят в място, изобилстващо от правила, за тях е важно да се постигне атмосфера на единодушие (SURT, 2008 р.40). Фасилитаторът насърчава майките да предложат и приемат основни правила за груповите срещи (например конфиденциалност, точност, уважаване мнението на другите и др.). В случай, че нещо важно не е споменато, то може да бъде предложено така: „Мислите ли, че..... е важно? Какво мислите, ако постигнем някакво споразумение за това?“ (SURT, 2008 р. 40).

Съгласуваните правила трябва да се напишат на флипчарт или лист хартия, закачен на стената, след което фасилитаторът поканва участниците да приемат следването на тези правила, като ги „подпишат“ (по начин, който предпочитат, например подпис, рисуване на символ и др.). Препоръчва се фасилитаторът първи да подпише правилата, за да покаже, че те се отнасят за всеки един от присъстващите.

Важно е фасилитаторът да предупреди, че всеки участник има право да не се съгласи с приетите правила, но онзи, който не е съгласен с тях трябва да напусне групата след първата среща.

Правила, които трябва да бъдат включени:

- Конфиденциалност от страна на фасилитатора и членовете на групата.
- Уважаване мнението на другите.
- Уважение към говорещия, който е на ред.
- Точност.
- Никакво посещение на среща под влиянието на наркотик или медикаменти.

Много е важно в края първата сесия, фасилитаторът да поиска обратна връзка (неформално), като попита: “Как намирате тази първа среща?” или “Кое ви хареса и защо”, „Кое не ви хареса и защо?“ и др.

Препоръчителна дейност

Наименование: Дървото на очакванията

Цели: активация, опознаване, формиране на групата

Материали: празен лист (А3), цветни маркери, стикери

Продължителност: 15 до 30 минути

Инструкции

Фасилитаторът раздава цветни стикери на всеки участник със задача в рамките на 5 минути да напишат какво очакват да получат от участието си в групата. Тъй като е възможно някои участници да не могат да пишат, е важно фасилитаторът да обясни, че за изразяване на очакванията може да се нарисова символ или знак.

Фасилитаторът рисува (или предлага на някой от групата) да нарисова дърво (това може да се направи и предварително). След това кани всеки участник да прочете какво е написал или да обясни значението на символа и да го „постави“ на дървото. След като всички стикери са поставени на дървото, фасилитаторът коментира реалистичните и нереалистични очаквания, без да персонализира.

СЕСИЯ 2

Задължителна

Тема: Развитие на децата

Цели

- Да се обсъдят биологичните и емоционални нужди на детето във всеки етап от развитието му и вида родителско поведение, което благоприятства израстването на детето в съответния етап.
- Да се развие чувствителност към нуждите на детето/децата.
- Да разбират по-добре реакциите на детето, начин на мислене и поведението му.
- Да разберат, че техният собствен опит като деца може да повлияе на родителския им стил.
- Да повишат знанията си за това, че родителят предава на детето си културни и етнически ценности, роли и кодове на поведение.

Процес

Фасилитаторът представя темата на сесията, след което се спира на характеристиките на всеки период от развитието на детето, например: “Децата от 12 до 16 години имат някои общи характеристики. Психолозите наричат този етап от развитието *юношество*. *Какви мислите, че са основните характеристики на този период?*”. Фасилитаторът може да попита всеки участник, като след всяко изказване коментира отговорите. В случай, че има ко-фасилитатор, той може да записва отговорите на флипчарт.

След обобщаване на характеристиките на развитието, представени от майките, фасилитаторът може да ги покани да дадат пример от поведението на техните деца. Като допълнение, фасилитаторът представя какво се очаква от всяко дете в определен възрастов етап по отношение формиране на неговата идентичност. Когато родителите знаят какво се приема за „нормална реакция“ за съответната възраст на детето, те могат да разберат по-добре поведението на детето и да посрещнат по-адекватно неговите нужди. Поради тази причина, фасилитаторът комбинира задачите, свързани с развитието, с дискутираните по-рано роли и отношение на майката. Важно е да се акцентира, че майката, дори от затвора, може да бъде емоционално свързана със своите деца. Фасилитаторът може да попита: “Как мислиш, че една майка може да е удовлетворена и да се радва на детето си в този възрастов етап?”

Накрая, фасилитаторът оценява втората среща на групата като пита: “Имаше ли нещо ново, което чухте днес и ако да - какво бе това?”

Майки на новородени

Характеристики на развитието: Обща зависимост

Задачи за развитие: Привързаност и доверие

Какво трябва да знаят майките за този етап на развитието?

Когато се роди бебето, неговите първични нужди са да бъде нахранено, обгрижвано и да се откликва на физическите му нужди. В началото на живота си, децата са напълно зависими от своите майки. Единственият начин, чрез който бебето изразява своите нужди или недоволство е плачът. Удовлетворяването или неудовлетворяването на физическите нуждите на бебето (кърмене, къпане, приспиване и др.) играе решаваща роля за изграждането на психологическата връзка, която ще се изгражда между новороденото и майката. Важно е майката да се адаптира към нуждите на детето си и да ги удовлетворява незабавно. Майките постепенно стават по-сензитивни към познаване на нуждите на своите деца.

В периода на развитие на речта (18-24 месеца), общуването на децата с околната среда се променя. По това време те вече могат да изразят по-ясно нуждите и желанията си, както и своето неудовлетворение. Това е времето, когато децата научават думата „не” и започват да я употребяват много често, опитват се да наложат контрол над това, което се случва и искат всичко да става както те пожелаят. Много характерно за децата в тази възраст е да се противопоставят на исканията на техните родители и да показват агресивност, всеки път когато желанията им не са удовлетворени.

След първата година, много ефективен начин за общуване с детето е чрез играта. По време на играта с децата си, майките трябва да следват ритъма им, а не да им налагат своите собствени идеи и стил. Когато прекарва времето с детето си, се препоръчва майката да облича в думи чувствата на детето и да коментира типичните за него настроения. По този начин детето ще се чувства разбрано от своята майка и постепенно ще се научи да разбира своите собствени чувства. Този процес подпомага емоционалното съзряване на детето.

Освен това, майките трябва да бъдат насърчавани да разпознават и награждават желаното поведение, както и да изразяват своето удовлетворение по отношение на този тип поведение на децата. Чрез този процес детето развива вътрешен мотив за желано и приемливо поведение.

Майки на новородени, отглеждани в затвора

Малките деца, които живеят в затвора трябва да бъдат окуражавани от майките си да се включват в общуване с другите деца. Много обичайно за тази възраст е децата да имат трудности в играта с другите, те обикновено се бият,

защото искат същите играчки или да привлекат вниманието на майките си. Майките трябва да насочват децата в намиране на продуктивен начин на общуване по време на игра. Майките трябва да помнят, че децата на тази възраст им подражават. Ето защо, ако майките решават проблемите си чрез агресивно поведение или бой, това ще бъде начина, който техните деца ще научат, за да се справят при различия с другите деца.

В случай, че в затвора има деца до 1 година, които ще присъстват заедно с майките си в групата, е полезно да има на тяхно разположение подходящи играчки, които биха могли да използват сами или с помощта на майките си. По този начин бебетата ще бъдат ангажирани, докато майките им присъстват в груповата сесия.

Забележка: В случай, че майките доведат децата си на груповите срещи, се препоръчва фасилитаторът да приготви различни играчки. Макар, че присъствието на деца може да разсейва майката и да създава шум в стаята, ако майките не могат да присъстват без децата си, фасилитаторът трябва да организира стаята по начин, по който присъствието на децата ще бъде функционално (например децата играят в средата на кръга) и полезно за разбиране на поведението на децата (например ако две годишно момче плаче силно и неговата майка не реагира, фасилитаторът може да вербализира страховете или яда на детето. Като допълнение, ако две три годишни годишни деца се сбият и майките в групата викат по тях или проявят грубост, фасилитаторът може да коментира “какво още може да се направи, така че майката да спре борбата?”

Майки на деца в ранното детство

Характеристики на развитието: Нарастващо възприемане и подвижност; частично отделяне от родителя

Задачи на развитието: Чувство на автономност, независимост и инициативност

По време на този етап на развитието, играта също е много важна и майките трябва да окуражават децата си да играят. В случай, че децата ги посетят по време на лишаването им от свобода и носят някакви играчки или рисунки, майките трябва да използват това, за да общуват с децата си.

Основни характеристики в детското развитие през този възрастов период (особено за децата между 2 и 4 години) са отричане, упоритост и егоцентричност. Това е времето, през което децата трябва се научат да контролират физиологичните си нужди. Те се ядосват много лесно и обикновено са провокативни към хората около тях.

Важно е майките да не се съпротивляват много на исканията на децата си. Ако те са твърде ограничаващи, е възможно да се появят конфликти и озлобеност. Майките трябва да поставят ограничения, но те трябва да са постоянни, ясни и добре обяснени на децата. Майките трябва да се вслушат в исканията и нуждите на техните деца, както и техния яд и трябва да разпознават тези чувства.

Прекалено голямата строгост, прави децата още по-гневни и води до влошаване на взаимоотношенията майка - дете. Груповият фасилитатор трябва да насърчи майките да се вслушват в желанията и нуждите на децата си, дори и да не са в състояние да ги удовлетворят.

Майки на деца в деца в училищна възраст

Характеристики на развитието: Повишена независимост, способност за разсъждаване, придаване на значимост на връстниците

Задачи на развитието: Способност да работят продуктивно

Това е възрастта, в която децата постъпват в училище. Повечето от тях са запознати вече с обстановката в училище, тъй като голяма част са посещавали детска градина, но в началното училище нещата се променят. Началното училище е много важно за децата, тъй като те се научават да контролират своите емоции и насочват енергията си към полезни дейности. Обстановката е по-организирана и децата трябва да спазват правила, да могат да посещават часовете в определеното време, да се концентрират в материала, който се преподава. Успехът или неуспехът им да се справят с училищните изисквания се отразяват сериозно на тяхното самочувствие. Много обичайно е децата да се сравняват с техните съученици и да участват в съревноваване с тях. Фасилитаторът трябва да акцентира на значимостта на училището за развитието на децата, особено в групите за майки, чиито деца са отпаднали от училище: „Мислите ли, че училището е важно за децата и защо?“. Фасилитаторът поканва участниците да коментират ползите и недостатъците да се посещава училище. Фасилитаторът трябва да акцентира върху ролята на майката при възможен отказ на детето да посещава училище.

Освен това, децата често трябва да се справят с любопитството и въпросите на другите деца относно техния семеен статус. В този случай, майката **трябва да е на разположение на детето си** и да изслуша страховете и гнева му, както и да го насърчи да изрази тези чувства в думи и да ги обсъдят. Майките трябва да могат да различават собствените си страхове от тези на деца си.

В тази фаза е много важно да се дискутират чувствата на самите майки, така че да могат да се справят със страховете и отделянето им от децата. Трябва да се акцентира на факта, че когато децата изразяват емоциите си, те чувстват облек-

чение и по този начин биха могли да се справят по-ефективно с отсъствието на майка им. Децата се чувстват подкрепени, когато знаят, че майка им мисли за тях и дори да отсъства физически, тя все още е на тяхно разположение. Емоционалната подкрепа за майките в тази фаза е много важна, защото само ако тя самата се чувства разбрана и подкрепяна, на свой ред ще може да подкрепя детето си.

Майки на юноши

Характеристики на развитието:

Развитие на абстрактното мислене, поведение ориентирано към бъдещето, агресия, пубертет, емоционални кризи и объркване, сексуално развитие, абстрактно мислене, независимост.

Задачи на развитието:

Постигане на идентичност, ангажиране в работата и взаимоотношенията на възрастните, разрешаване на конфликти със семейството и обществото.

По време на юношеството, децата трябва да се справят с много трудна задача – психологическото отделяне от родителите и присъединяване към групата на връстниците. Това е период на израстване, когато юношите все още се нуждаят от подкрепата на родителите си, но се опитват да отричат тази нужда, за да могат да се чувстват силни и независими.

Много важно за майките е да разберат, колко е необходимо за детето им да знае, че тя е на разположение, в случай че то има нужда от нея. Развитието на предразполагащи доверие взаимоотношения между майката и детето е решаващо за тяхното благополучие. Децата трябва да знаят, че могат да разчитат на майка си и, че е възможно да се свържат с нея по телефона или ако е възможно чрез писане на писмо, или дори като ги посетят в затвора във време, което е определено за свиждания.

По време на юношеството конфликтите между родителите и децата могат да са доста чести. Младежите имат нужда да се борят за независимостта си, а родителите имат нужда да покажат, че те все още имат контрол. Но родителите трябва да разберат, че това време на израстване на децата им е наистина много труден период за тях. Те се опитват да поемат отговорността за действията си, за избора си и в същото време се чувстват самотни, незащитени, несигурни. Освен това, много важно за тяхната самооценка и съзряване е сигурността, че когато се нуждаят, могат да разчитат на някого от обкръжението си.

Груповият фасилитатор трябва да насърчи майките да си припомнят техните собствени юношески години и разногласията, които вероятно са имали с родителите си. По този начин майките ще бъдат по-близко до състоянието на децата си и по-лесно ще могат да се идентифицират с тях.

СЕСИЯ 3 & 4 (МОГАТ ДА СЕ КОМБИНИРАТ В ЕДНА СЕСИЯ)

Задължителна за всички групи

Тема: Да бъдеш майка от затвора. Начини на комуникация с децата

Цели

- Да се идентифицират възможните причини (емоционални и обективни), които затрудняват поддържането на контакт с децата.
- Да се акцентира на необходимостта от последователното и често общуване с децата.
- Да се подобри качеството на комуникация с децата (ако има такава) или да започнат да я изграждат, чрез откриване на нови начини за общуване.
- Да се дискутира значимостта на изграждане и поддържане на искрен и реалистичен контакт с децата, съобразен с етапа на развитието им.
- Да намерят и да практикуват алтернативни начини за позитивно общуване с децата си.

Процес

→ *Част първа: Разкриване на истината за лишаването от свобода*

Децата имат нужда от честна и точна информация, относно отсъствието на майката им. Предлагаането на децата на “надеждна и валидна информация им позволява да започнат да осмислят своята ситуация” и да се справят с новия си живот, след като имат възможност да тъгуват за „загубата на техния родител“ (Parke & Clarke-Stewart, 2002, p.5).

В този контекст, фасилитаторът може да представи темата за съобщаването на факта за лишаване от свобода, като пита групата как всяка майка е обяснила своето отсъствие на децата си. Очаква се, групата да бъде разделена на две подгрупи, като едната включва участниците, които вярват, че детето трябва да знае истината, а другата - тези, които не са разкрили лишаването си от свобода. Фасилитаторът приканва всеки участник да сподели своите вярвания и гледни точки, като по този начин той е в състояние да въведе темата плавно и да обсъди с групата феномена известен като “конспирация на мълчанието” (Jose-Kampfner, 1995) или «принудително мълчание» (Johnston, 1995). Често родителите или настойниците на децата, не разкриват истината за лишаването от свобода на майката (Park & Clarke-Stewart, 2002). Водещият трябва да има предвид съществуващите отношения майка-дете преди ареста на майката, отношенията по време на престоя ѝ в затвора, както и някои фактори, които определят решението на майката да говори за това с детето си. Възможните причини, които създават трудност на майките да разкрият исти-

ната за лишаването си от свобода, могат да бъдат обсъдени, като се поканят участниците да споделят собствените си мисли или притеснения относно това. След това водещият може да обобщи различните гледни точки и те да бъдат обсъдени в групата с цел да се определят тези, от най-голяма полза за детето. Важно е това да се направи, за да се обмислят алтернативи, които са в полза на децата. Основната концепция е, че за едно дете е по-добре да знае истината за отсъствието на майка си, но предоставянето на такава информация трябва да се прави само при много специфични условия. Фасилитаторът трябва да бъде много внимателен, за да се избегне вземането на осъдителна позиция спрямо майката, в случай, че тя не е разкрила лишаването си от свобода. Това се прави с оглед да не се засили чувството за вина на майката. Водещият може да обясни, че е по-полезно за едно дете да се справи с отсъствието на майка си, когато то знае истината, че тя е в затвора. Фасилитаторът трябва да бъде предпазлив и да поясни, че децата обикновено питат за допълнителни подробности, относно причината за лишаването от свобода на майка им (т.е., естеството на извършеното престъпление). За предпочитане е в тези случаи майките да не разкриват всички детайли по тяхното осъждане. Децата, които са наясно с лишаването от свобода на майка им обикновено искат да разберат от нея за условията на живот в затвора. Участвалите в подобни групи майки са описали, как децата им задават въпроси относно шума в затвора; къде спи майка им; дали има хора, които не позволяват тя да спи; дали има проблеми с другите лишени от свобода; дали съществуват конфликти и др. Когато майката отговори на тези въпроси, като описва реалната ситуация, тя предпазва детето си от появата на страхове и нереални представи относно затвора. Фасилитаторът може да покани участниците да обсъдят начина, по който една майка може да говори с детето си и при какви условия. Той може да предложи на майките, които са решили да информират децата си, (където това е осъществимо) да обсъдят предварително детайлите с настойника на детето (например роднини), за да може настойникът да отговори на евентуално възникналите въпроси на детето по начин, сходен с този на майката. За предпочитане е, когато е възможно, майката да информира детето си относно това, но не по телефона, тъй като тя няма да има възможност да се справи с евентуалните спонтанни реакции на детето. Във всеки случай, обаче е важно да се подчертае, че майката трябва да бъде добре подготвена, за да се справи с негативните или агресивни чувства и реакции, които детето може да покаже към нея.

→ Част втора: Комуникация между майката, лишена от свобода и нейното дете

Трябва да се подчертае важноста на комуникацията от затвора в един последователен и систематизиран начин. Фасилитаторът може да въведе темата,

като попита: “По какъв начин общувате с децата си?”. След като всеки един участник е отговорил, водещият може да идентифицира най-често използваните средства за комуникация и да се обобщи колко често майките имат контакт с децата си. В допълнение, водещият може да покани всеки участник да сподели с групата, кои теми най-често майките обсъждат с децата си от затвора, или да ги помоли да опишат типичен разговор по телефона или по време на посещение в затвора и т.н.

Въз основа на техните отговори, фасилитаторът може да ги покани да опишат примери за положителни и отрицателни начини на комуникация с децата, с други думи, водещият може да поиска от участниците да опишат времето, когато майката не се е почувствала добре след общуването с детето (т.е. депресирана, тъжна) или да опише времето, когато след комуникацията тя е била удовлетворена или щастлива. Когато се представи положителен опит на комуникация, на майката се предлага да обясни причините за това. Представеният отрицателен опит за комуникация дава възможност на водещия, да попита за причините за това и да покани участниците да обмислят други алтернативни начини и възможности за справяне с подобна ситуация в бъдеще. В случай, че майките споделят няколко причини, които възпрепятстват комуникацията с децата им, като политики на затвора, правила или неподходящи съоръжения в него, водещият трябва да ги покани да предложат начини за улесняване. Важно е водещият да подчертае, че майките винаги трябва да знаят, че физическото разстояние между тях и децата им не е задължително препятствие за поддържане или развитие на добри отношения, основаващи се на взаимно доверие.

Освен това фасилитаторът винаги трябва да помни, че те не са просто затворници, а преди всичко са майки в съзнанието на техните деца. Чрез структуриране и осигуряване на последователен и чест контакт с децата си, те поддържат значимата връзка майка-дете. За да се постигне това от разстояние, е важно майката да покаже на детето си желанието ѝ да има връзка с него, за да се избегнат всякакви неясни послания.

Препоръчително е, да се обсъдят допълнителни възможни начини за една майка да избегне разочарованието или да се справи с чувството на неудовлетвореност, поради липсата на отговор от детето/ децата ѝ, когато тя се опита да се свърже с тях.

Често се случва децата да се чувстват изоставени от майките си през това време. Препоръчително за майките е да обмислят и обсъждат възможните негативни реакции от страна на децата си при общуването. За една майка е важно да се научи да разпознава реакциите на детето си, както и да може да разграничи кои от тях са оправдани и кои не са. Важно е да се подчертае, че не е нито в интерес на майката, нито на децата, ако тя се самообвинява или задълбочава чувствата на гняв или разочарование, в случаите когато разговор с детето не завърши добре.

Предложени дейности

Забележка: Вие може да изберете да приложите една от следните дейности за всяка от двете сесии.

Предложена дейност

Наименование: “Пиша ти писмо или рисувам картина за теб”³

Цели: Експресия и осъзнаване на емоции, емпатия

Продължителност: 30-35 минути

Инструкции

Фасилитаторът дава следните инструкции: “Бих искал всички да помислите и напишете писмо или да нарисувате картина на вашите деца с оглед изразяване на нещо важно, което не сте успели да им кажете.

След като всяка от вас приключи, групата ще се раздели на двойки и всяка ще прочете писмото си или обясни рисунката си на другия участник, който ще изпълнява ролята на вашето дете. „Детето“ трябва да даде обратна връзка за това, което е разбрало и как се е чувствало“.

След приключване, трябва да смените ролите си, за да може другият участник в двойката да „предаде“ своите послания на „детето си“.

Накрая ние ще дискутираме, доколко добре се развива комуникацията с „вашето дете“. Ако не желаете, вие не трябва да четете или показвате на цялата група вашето писмо и/или рисунка. Целта на тази дейност е не да се споделя съдържанието на писмата или рисунките, а по-скоро да се открият функционални начини за комуникация с децата.

След това участниците се връщат по местата си в кръга и фасилитаторът пита:

- “Как се чувствахте, докато писахте писмото или рисувахте рисунката?”
- “Как се чувствахте, когато бяхте в ролята на слушател, т.е. в ролята на детето?”
- “Вашето дете разбра ли какво искахте да изразите?”
- “Ако не, какво бихте променили, за да може детето да ви разбере?”

Бележки за фасилитатора: В случай, че групата се състои от нечетен брой участници, групирането може да стане по трима; третият член ще бъде „наблюдател“, който също ще дава обратна връзка за комуникацията, която е наблюдавал между майката и нейното дете”). В последния случай, участниците трябва да променят ролите си 3 пъти.

³ (Адаптирано от Filippou & Karantana, 2010, p. 268-269)

Предложена история

Наименование: Срещата на Малкия принц с лисицата

Основни теми: отговорността да се изграждат взаимоотношения, значимостта да се поддържа стабилна комуникация

Продължителност: 25-30 минути

Инструкции

Фасилитаторът прочита откъс от „Малкият принц“ на Антоан дьо Сент-Екзюпери, от частта, в която Малкият принц среща лисицата. Фасилитаторът може накратко да представи историята за малкия принц.

“Животът ми е много еднообразен. Аз ходя на лов за кокошки, хората ходят на лов за лисици. Всички кокошки си приличат и всички хора си приличат. Малко е досадно. Но ако ме опитомиш, в живота ми ще грейне слънце. Ще чувам шум от стъпки, съвсем различен от

всички други. Стъпките на другите ме прогонват под земята. Твоите стъпки ще ме викат като музика да изляза от дупката. Освен това погледни! Виждаш ли житните ниви ей там? Аз не ям хляб. За мен житото е безполезно. Житните ниви не ми напомнят нищо. И това е тъжно! Но твоята коса е с цвят на злато. И когато ме опитомиш, ще бъде прекрасно! Житото, което е златисто, ще ми напомня за теб. И ще обичам шума на вятъра в житата...” Лисицата млъкна и дълго гледа малкия принц:

— Моля те... опитоми ме! - каза тя.

— На драго сърце - отговори малкият принц, но нямам много време. Трябва да намеря приятели и да разбере много неща.

— Можеш да разбереш само нещата, които си опитомил, каза лисицата. Хората вече нямат време да разбират нищо. Купуват от търговците напълно готови неща. Но тъй като няма търговци на приятели, хората вече нямат приятели. Ако искаш приятел, опитоми ме!

— Какво трябва да направя? - попита малкият принц.

— Трябва да бъдеш много търпелив - обясни лисицата. Отначало ще седнеш малко по-далеч от мен, така, в тревата. Ще те гледам с крайчеца на око и ти няма да казваш нищо. Езикът е извор на недоразумения. Но всеки ден ще можеш да сядаш малко по-близо...

На другия ден малкият принц се върна.

— По-добре идвай в един и същи час, каза лисицата. Ако идваш например в четири следобед, аз още от три часа ще започна да се чувствам щастлива. Колкото повече приближава часът, толкова по-щастлива ще бъда. В четири вече ще се вълнувам и ще се безпокоя, ще открия цената на щастието! Но ако идваш, когато ти хрумне, никога няма да зная за кога да подготвя сърцето си... Необходими са обреди.

— Какво е обред? - попита малкият принц.

— И това е нещо отдавна забравено, каза лисицата. Именно то прави един ден различен от другите дни, един час различен от другите часове. Моите ловци например имат един обред. В четвъртък танцуват със селските момичета. Така четвъртък е един прекрасен ден! Аз ходя на разходка чак до лозята. Ако ловците танцуваха, когато им хрумне, всички дни щяха да си приличат и аз нямаше да имам миг покой. Така малкият принц опитоми лисицата. И когато наближи часът на заминаването:

— Ах! - каза лисицата. Ще заплача.

— Ти си виновна, отвърна Малкият принц. Не ти желяех нищо лошо, но ти поиска да те опитомя...

— Разбира се - каза лисицата.

— Но ще плачеш! - рече малкият принц.

— Разбира се - каза лисицата.

— Тогава не печелиш нищо!

— Печеля - отговори лисицата, заради цвета на житото.

Инструкции

“Чухте историята. Предлагам да се разделите на две групи. Имате на разположение 10 минути. Първата група ще дискутира какво Малкият принц е получил от взаимоотношението с лисицата, а втората група – какво лисицата е получила от взаимоотношението си с малкия принц. По един представител от всяка група трябва да води бележки, след като приключите ще ги прочете на групата и всички заедно ще дискутираме вашите заключения.”

Фасилитаторът може да попита:

— “Има ли някаква връзка на темата, която дискутираме днес с история, която знаете. Ако отговорът е „да“, разкажете я?”

— „По какъв начин, историята, която току що чухте има значение по отношение на комуникацията с вашите деца?”

— „Печели ли нещо майката от поддържане на стабилна комуникация с децата си?”

СЕСИЯ 5

Незадължителна-обща за всички групи

Тема: Справяне с трудни емоции⁴

Цели

- Майките да споделят своите „трудни“ чувства, по отношение на раздялата с детето/децата си.
- Да говорят за възможни реакции на децата от раздялата, според етапа на детското развитие.
- Да бъдат запознати с индикаторите на родителския стрес.

Процес

Фасилитаторът може да представи тази тема, като посочи, че говоренето за чувства в затвора за никого не е лесно. Споделянето може да повиши емпатията и приемането от страна на жените в затвора. Фасилитаторът трябва да запознае майките със значението на „разделянето майка – дете“, за самите майки и за детето. Възможните начини, по които децата преживяват раздялата са свързани с техния етап на развитие. Важно е да се изостри чувствителността на майките към амбивалентното детско поведение (интернализиране или екстернализиране), например в училищна възраст- лошо справяне в училище, нощно напикаване. Важно е майките да бъдат запознати и със стиловете на реакция при момчетата и при момичетата (например за момчетата е по-вероятно да проявяват поведенчески проблеми, докато за момичетата е по-характерно интернализирането на проблемите).

Майките трябва да бъдат насърчавани да обмислят възможни решения. Основната идея е, че има какво да направят, дори от разстояние, например да попитат децата си за приятелите им или какво предпочитат да правят, когато излизат навън (в случаите, когато вече съществува комуникация между майката и детето). На практика, фасилитаторът трябва да бъде внимателен да не насърчава поведение, което може да бъде интерпретирано погрешно от детето, като опит на неговата майка да контролира живота му. Примери от подобен опит, който е накарал майката и детето да се чувстват зле могат да подпомогнат процеса.

Необходимо е майките да бъдат запознати с чувствата, които обикновено се очакват като реакция от раздялата, например гняв, дистрес, тревожност, зависимост. Важно е да се опише значението на такива негативни чувства и предпазващата функция на защитния механизъм.

⁴ само за опитни фасилитатори, квалифицирани да се справят с възможни емоционални изблици на майки, лишени от свобода

Майките трябва да бъдат насочени към вероятните поведенчески проблеми в затвора, дължащи са на родителски стрес, например побой, както и да се насърчат да обмислят възможни решения.

И последно, но не и по важност, за доброто състояние на майките е те да се научат да разпознават и да вербализират чувствата към децата си (например гняв, скръб, отчаяние), отколкото да ги прикриват.

Важно е да се предостави възможност на жените да изразят чувствата си. Фасилитаторът трябва да бъде внимателен, за да не бъде въвлечен в критики на други, лишени от свобода майки.

Предложена дейност

Наименование: “Отгатни моята емоция”⁵

Цели: Експресия и осъзнаване на емоции, дейност, сътрудничество

Материали: картончета, изразяващи емоции (например лица) и/или списък с позитивни и негативни емоции

Продължителност: 30-35 минути

Инструкции

Фасилитаторът трябва да подготви списък с позитивни и негативни емоции, както и картончета с картинки, изразяващи различни емоции (за тези участниците, които не могат да четат). Фасилитаторът разделя участниците на подгрупи от по 3 участника. Всяка подгрупа трябва да избере емоции от списъка или картончетата. Фасилитаторът обяснява:

“Във всяка подгрупа един участник ще изпълнява ролята на „статуя“, а останалите двама ще бъдат скулптори; скулпторите ще изваят статуята по начин, който да изразява избраната емоция. Останалите трябва да отгатнат каква емоция изразява статуята. Разполагате с 10 минути. Запомнете: както статуята, така и скулпторът нямат право да говорят. Когато сте готови, всяка група ще представи „статуята си”.

Фасилитаторът пита и дискутира с групата следното:

- *Как се чувствахте като скулптори?*
- *Смятате ли, че имахте някакво влияние върху емоционалното състояние на вашата статуя? Ако да, по какъв начин?*
- *Как се чувствахте като статуя?*
- *Чувствахте ли се безпомощни? Ако да-защо, ако не - защо не?*
- *Имаше ли нещо в това упражнение, което ви хареса? Ако да, какво бе това ?*
- *Имаше ли нещо в това упражнение, което не ви хареса? Ако да, какво бе това?*

⁵ по Bermúdez, 1997.

- Лесно или трудно беше за вас като екип да покажете емоция?
- Лесно или трудно беше да разберете каква емоция се представя?
- Кое беше трудно?

Бележка за фасилитатора: Може да използвате това експериментално упражнение като възможност за дискутиране ролята на майката в повлияване или регулиране емоциите на нейното дете.

СЕСИЯ 6

Задължителна за всички групи

Тема: Справяне със социалната стигма

Цели

- Да се говори за стигмата в социална перспектива, като се очаква това да намали чувствата за вина на майките, лишени от свобода.
- Да се установят негативните емоции, свързани със стигматизирането от лишаването от свобода.
- Да се дискутира как децата от всеки възрастов период могат да преживяват стигмата, свързана с лишаването от свобода на майка им, както и да изгради чувствителност у майките за разпознаване индикаторите на стигмата в поведението на детето/децата им.
- Да свържат стигмата с феномена „конспирация на мълчанието” (виж сесии 3 и 4).
- Да се повиши емпатията към децата им, т.е. да се увеличи чувствителността на майките да „дешифрират” агресивното и негативно поведение на децата си, породено от факта, че се чувстват стигматизирани от другите.
- Да се обсъдят ефективни стратегии за справяне със стигмата.

Процес

След представяне на темата, фасилитаторът може да приложи дейността „Различни гласове“ (виж края на тази сесия). Целта е всеки участник да представи своите собствени стереотипи и предразсъдъци, да изрази своите емоции, както и да съчувства на хората от социалното обкръжение на майките, като съседни, началник, деца, учители и др.

Фасилитаторът комбинира изразените „различни гласове“ и свързаните с тях стереотипи и предразсъдъци, които членовете на обществото използват, за да разберат или се свържат с други хора. Препоръчва се на фасилитаторът да дефинира стигмата като например: “Стигма, съставена от предразсъдъци и стереотипи, се отнася към негативния етикет, който обществото поставя на социални групи от индивиди, главно поради факта, че много хора чувстват страх и/или несигурност, когато срещат хора с различно поведение или характеристики”.

Фасилитаторът свързва чувствата на майката (например Мария) по време на ареста ѝ с негативните емоции, които нейната стигматизация може да предизвика. Фасилитаторът може да добави някои негативни емоции, които стигмата може да предизвика както върху стигматизираното лице, така и вър-

ху другите (такива като срам, унижение, вина, безпомощност, самота, вина, стрес, отхвърляне, изоставяне). Накрая фасилитаторът поканва групата да предложи начини за справяне с негативните етикети, поставяни на лишените от свобода майки: “Като вземете предвид чувствата и мислите на Мария за самата себе си, както и мислите и чувствата на другите хора за нея, какво бихте ѝ предложили, за да може тя да се справи с негативните емоции?” Фасилитаторът може да свърже дискусиата с тема от предишна сесия (по отношение на различните начини, чрез които майката се справя с трудни емоции). Основната идея е, че никой не може да контролира вярванията на хората, но майката, лишена от свобода е в състояние да контролира степента, до която подобни критики могат да ѝ повлияят. Фасилитаторът може да представи негативното влияние на етикерането на хората върху родителската роля на майката, лишена от свобода, като свърже това с “конспирация на мълчанието” (виж сесии 3 и 4) казвайки нещо подобно: “Някои майки или бащи, лишени от свобода, в стремежа си да предпазят децата от негативни етикети или критика избират да скрият истината, като например им казват, че „са в болница“ или, че „работят в затвора“ и др.

Фасилитаторът представя начините, по които децата на майки, лишени от свобода могат да преживяват социалната стигма, като например: “Да се опитаме за малко да се поставим на мястото на децата. По какъв начин си представяте, че те могат да почувстват такава негативна критика или етикеране от обществото?” Като допълнение, фасилитаторът може да покани участниците да представят пример от живота на своите деца (например вкъщи, училище, съседни и др.), показващ възможните трудности при справяне с подобна негативна критика. Фасилитаторът може да обобщи такива отношения, като се позове на етапа на развитие на детето, например децата в училищна възраст обикновено се затрудняват да мислят критично за своите майки. Те могат да бъдат наранени, ако връстниците им се изказват негативно за майките им. Момчетата могат “енергично да я защитят” (Cunningham & Baker, 2003, p.22) и да се сбият. Предвид нарастващото влияние на групите от връстници и желанието да бъдат приети (Cunningham & Baker, 2003, p. 28) се очаква юношите да се чувстват неудобно да споделят с приятелите си, че майка им е в затвора. Важно е за фасилитаторът да има предвид големия диапазон от стратегии или стилове за справяне, индивидуални фактори, полови различия, характера на връзката майка-дете и взаимоотношенията, преди лишаването от свобода на майката, характеристики на детето (темперамент), качеството на условията на живот, при които живее детето, и основно качеството на взаимоотношенията с този, който се грижи в момента за него, характеристики на криминалното поведение на майката, включително и историята на лишаването от свобода (както и предишно лишаване от свобода) и рисковете детето да бъде жертва на насилие и пренебрегване (Cunningham & Baker, 2003).

Накрая фасилитаторът може да покани участниците да обобщят начините, чрез които майките могат да подкрепят децата си в справяне със социалната стигма.

Фасилитаторът може да предложи на майките:

- да изслушват своите деца, когато те искат да споделят своите преживявания;
- да им кажат, че те не правят нищо погрешно. Никой няма право да се опитва да те накара да се чувстваш унижен или виновен;
- да признаят, че за децата не е лесно да говорят за лишаването от свобода на майка им, но в същото време да ги окуражат да дискутират това с хора, на които имат доверие (например майката може да каже: “Понякога, когато се чувствам ядосана или тъжна ми помага, като говоря със свой приятел или психолог”). Винаги е полезно да напомните на майките, че техните стратегии за справяне със социалната стигма могат да бъдат взети за пример от децата им;
- да успокоят децата, че е “нормално да обичаш своята майка, която е в затвора, дори някои хора да мислят, че не би трябвало” (Sazie, Ponder & Johnson, 2003, p.10).

Могат да се дискутират още въпроси като:

- *“Преди вашето лишаване от свобода, какво мислите за затворниците?”*
 - “Мислите ли, че лишените от свобода жени и мъже се различават, преди да дойдете тук. Ако отговорът е да - по какво?”
- *“Вашите вярвания за лишените от свобода промениха ли се сега, след като сте в затвора?”*
 - “Ако отговорът е да - как?”

Дискусията по тези въпроси ще позволи на фасилитатора да акцентира на факта, че не е много трудно да се разбере, защо повечето хора „етикират“ майките, лишени от свобода. Това ярко ще илюстрира социалната стигма в контекста на голямото значение, което хората отдават на очакваната реакция на другите, а именно, че този „лош“ или негативен етикет се определя като основната характеристика на човек.

Предложена дейност

Наименование: Различни гласове⁶.

Цели: Експресия и осъзнаване на емоции, емпатия, развиване на умения за контрол на емоциите

Материали: бели листове, химикали или цветни маркери

Продължителност: 30 минути

Инструкции

Фасилитаторът разказва на групата събитие: “Ще ви разкажа как тази сутрин полицията дойде в дома на Мария и я арестува. Мария има син.”

Фасилитаторът разделя групата на 2 подгрупи и ги инструктира: “Моля поставете се на мястото на Мария, на съседката на Мария (възрастна жена, която живее до тях), на нейния началник и на учителя на сина ѝ. Да приемем, че всички тези хора записват мислите и чувствата си за Мария в своите дневници. Моля дискутирайте в групата какво всеки от тези хора мисли за случилото се рано тази сутрин и какви са чувствата им към Мария. Преди започване на дискусиата, моля изберете представител от всяка подгрупа, който ще записва основните пунктове на вашата дискусия (главно мислите и чувствата на всеки човек). Предлагам да не критикувате изказаните мнения, а само да записвате. За да може да запишете емоциите и мислите, предлагам да използвате фрази като “Чувствам...” и “Аз мисля, че ...”

Имате на разположение 10 минути. След това представителите на всяка подгрупа ще прочетат бележките и ще ги дискутираме заедно.”

⁶ по Seikkula, 2008.

СЕСИЯ 7

Обща за всички групи

Тема: Условия, при които живеят децата и грижещите се за тях хора

Цели

- Да се представи значимостта на установяването и поддържане на стабилно и подкрепящо общуване с хората, които се грижат за децата, докато майка им е в затвора.
- Да се поощрят майките да говорят за чувствата си към хората, които понастоящем се грижат за децата им,
- Да говорят за нещата, които ги притесняват, относно условията, в които живее детето в момента.

Процес

Фасилитаторът представя темата на сесията и поканва всеки участник да каже кой се грижи за детето в момента и какви са неговите взаимоотношения с този човек. Вероятно повечето участници вече са споделили тази информация в предишни сесии. Ако има майки от групата, които в момента живеят с децата си в затвора, фасилитаторът може да ги пита за това, кой се грижи за другите деца, които не са в затвора или кой ще се грижи за детето им, след като то напусне затвора (в съответствие със законовите изисквания).

В случаите, когато децата живеят в институция, фасилитаторът може да попита майките им, кого биха избрали да отглежда децата им (в случай, че имат избор).

Фасилитаторът може да прецени дали майките имат или нямат някакви безпокойства за сигурността и благополучието на децата им и хората, които се грижат за тях, както и техните взаимоотношения, чрез задаване на въпроси като:

- *Мислите ли, че Вашите деца живеят в сигурна среда?*⁷
- *Ако не, може ли това да се промени? Намерили ли сте подходящо решение?*
- *Какви чувства изпитвате към човека, който се грижи за децата Ви в момента?*
- *Мислите ли, че взаимоотношенията, които имате с Вашите деца, са повлияни от човека, който се грижи за тях в момента? Ако отговорът е „да“ - по какъв начин, а ако не - защо?*

⁷ в случай, че има сериозни безпокойства, че детето е в риск, трябва да се прецени как да се действа, в съответствие с правните регламенти и Закона за закрила на детето

Случаите, в които няма сериозни безпокойства за сигурността и благополучието на децата, могат да бъдат чудесна възможност за фасилитатора да акцентира на значимостта на чувството за принадлежност и сигурност за благополучието на децата.

Основната концепция на тази тема е майките да разберат колко е важно за благополучието на техните деца да покажат, че ценят и подкрепят хората, които се грижат за децата им, отколкото да се карат с тях по въпроси, свързани с отглеждането и възпитанието” (Mackintosh, Myers, & Kennon, 2006, as cited in Kennon, Mackintosh & Myers, 2009).

В този контекст, може да бъде дискутирана значимостта на комуникацията с хората, които се грижат за детето или изразяването на благодарност към тези хора, предвид голямата отговорност, с която са натоварени те в настоящия момент.

Ако жените мислят, че е трудно за тях да изразят признателност или позитивно отношение към грижещите се за децата им, фасилитаторът може да започне дискусия, на която да се обсъдят възможните причини подобни взаимоотношения да попречат на връзката на майката с детето ѝ/децата ѝ.

След това фасилитаторът трябва да обясни, че подкрепата и поддържането на добри взаимоотношения с хората, които се грижат за децата е друг начин жените да бъдат майки от затвора, защото това ще означава, че майката наистина се интересува от необходимостта децата да живеят в безопасна и сигурна среда.

Препоръчва се да се обсъдят основните чувства, отношения или гледни точки, които могат да затруднят комуникацията с хората, които се грижат за детето. Фасилитаторът може да проучи влиянието, което хората, грижещи се за детето оказват върху неговото поведение и отношението към майка му.

Накрая фасилитаторът поканва участниците да представят идеи за начини на общуване на майките с грижещите се за детето им хора, което позволява позитивна обратна връзка. Могат да бъдат използвани ролеви игри (разговор по телефона между майката и нейната сестра, която в момента се грижи детето).

СЕСИЯ 8

Задължителна за всички групи

Тема: Насилие над деца. Дисциплина и ограничения за децата

Цели

- Да се предпазят децата от насилствено поведение.
- Да се повишат знанията на майките за позитивни техники за дисциплина.
- Да се обсъди важността на установяване на граници за детето, базирани на неговото психологично развитие, като се има предвид, че родителската роля е поета от други за съществен период от време.
- Да се обсъдят с майките, лишени от свобода алтернативни начини за решаване на проблемите или конфликтите с децата им.
- Да се представят на майките и се насочи вниманието им към индикаторите за насилие и пренебрегване на деца.

Процес

Фасилитаторът представя темата на сесията и може да започне дискусия, като задава следните въпроси:

- *Дали поставянето на ограничения за децата е позитивна или негативна (родителска) практика?*
- *Поставяте ли ограничения и граници на вашите деца?*
- *Ако да, какви са тези ограничения и по какъв начин ги поставяте?*
- *Считате ли, че след вашето лишаване от свобода, вие поставяте същите, повече или по-малко ограничения на вашите деца?*
- *Поради какви причини направихте промяна (ако има такава) във вашия родителски стил или поставянето на ограничения?*

Фасилитаторът обяснява, че ако не се поставят твърде много ограничения от родителите, те могат да имат защитна роля за децата. За да постави участниците в позицията на техните деца, фасилитаторът пита:

- *“Случвало ли се е някога в живота ви да се подчинявате на неоправдани и/или несправедливи правила?”*
- *“Ако да, как се чувствахте в тази ситуация?”*

Арестът може да отключи личните преживявания на майките от този период. Препоръчва се фасилитаторът да фокусира чувствата и емоциите на участниците по отношение на тази ситуация и я свърже със ситуации, в които децата трябва да изпълняват несправедливите ограничения поставени от техните родители.

За да представи темата за дисциплината, фасилитаторът може да попита участниците:

— *Каква е целта на дисциплинирането на децата?*

Фасилитаторът може да обясни значението на дисциплината, ако това е необходимо, като например: “Дисциплина ... означава да се помогне на детето да научи приемливи начини за справяне с личните чувства и желания”. По-нататък, фасилитаторът може да разграничи дисциплината от наказанието, като например: “Наказание ... е реакция към лошо поведение, което обикновено е нараняващо и може дори да не бъде свързано с лошо поведение” (Gebeke & Botherson, 2006).

Фасилитаторът може да попита майките дали считат, че телесното наказание е ефективен начин за промяна на поведението на детето. Фасилитаторът може да покани също онези, които са „За“ и „Против“ телесното наказание да споделят своите аргументи (включително защо мислят, че телесното наказание е ефективно или неефективно) .

След като участниците са изразили своите аргументи, фасилитаторът обобщава (или обяснява), че телесното наказание е метод за дисциплина, който често се използва от родителите. Този метод не се препоръчва, тъй като има много негативен ефект върху развитието на децата. Майките могат да бъдат попитани какви според тях са негативните ефекти на телесното наказание, освен това фасилитаторът може да допълни последствия, които не са споменати от участниците.

Негативни ефекти на телесното наказание

- Това е метод, който понякога има резултат и детето се съгласява с изискванията на родителите, но това не продължава дълго. Освен това, за да може детето да продължава да отговаря на родителските изисквания, родителите обикновено стават все по-изискващи и настъпателни към детето и в този случай много скоро телесното наказание се превръща в насилие (Gershoff, 2004).
- Телесното наказание не спомага за интернализирането на морални ценности. Децата не се научават на ценности като емпатия и алтруизъм (Lopez, Bonenberger, Schneider, 2001).
- Тъй като при телесното наказание се използва насилие, то също води до насилие. Това повишава агресивното поведение на децата и юношите в семейството, училището и социалната среда.
- Телесното наказание има негативно влияние върху взаимоотношенията на родителите с децата. Децата изпитват страх и гняв към родителите си и се чувстват тревожни, когато са около тях. Затова децата могат да се опитат да избягват родителите си и да не се чувстват удобно да ги помолят за помощ, когато имат нужда.

- Когато телесното наказание се използва за дисциплина на деца между 4 и 9 години, това може да доведе до засилване на агресивното им поведение. Нещо повече – може да предизвика силна тревожност, страхове, ниска самооценка и депресия (Eamon, 2001).
- По време на юношеството използването на телесно наказание се свързва със злоупотреба с наркотици, криминални деяния, прилагане на насилие в социалните взаимоотношения и проява на антисоциално поведение, а така също и с емоционални проблеми – ниска самооценка, тревожни разстройства и депресия (Banks, 2002).
- Упражняване на насилие в поколенията: Родителите често се опират на определена система на дисциплина, защото те самите са възпитавани в същия стил на дисциплина като деца. В този случай за груповият фасилитатор ще бъде полезно да насърчи участничките да разкажат за тяхното детство и начина, по който родителите им са се отнасяли с тях. Така за майките ще бъде по-лесно да се идентифицират с децата си и по-добре да разберат негативния ефект, който приложеното насилие е оказало върху живота им.

Накрая фасилитаторът поканва участниците да помислят за алтернативни позитивни методи за дисциплина и да ги обсъдят помежду си.

Майки на новородени и деца до 3 години

Телесното наказание в тази възраст, в сравнение с по-големи деца, повишава риска за летален край. Телесното наказание е травмиращо за бебетата и е възможно да доведе до забавяне в растежа им. Фасилитаторът може да представи накратко синдрома на „Разтърсеното бебе“: На тази възраст бебетата често плачат. Някои родители (особено когато са фрустрирани), за да накарат бебетата си да спрат да плачат, ги разтърсват силно. Това е много опасна практика, тъй като може да причини на бебето мозъчен кръвоизлив с тежки последствия за по-нататъшното развитие.

При деца, които са преживели насилие е възможно да се появи забавяне в езиково-говорното развитие, моториката и когнитивните функции.

Майки, които се чувстват уморени и пренатоварени от нуждите на детето си, трябва да бъдат обучени, че е нормално да помолят за помощ, без да изпитват вина за това. Те биха могли да помолят някого от обкръжението си, да се грижат за детето за известно време, докато те си починат и да помислят върху това, което ги е накарало да се почувстват ядосани. Биха могли да се обърнат за помощ и към други майки, ако се нуждаят от съвет за поведението на детето им.

Майки на деца в ранно детство

Това е времето, когато майките могат да започнат да разговарят с децата си за тяхното поведение и да им обяснят защо трябва да бъдат поставени огра-

ничения в действията им. През този период детето може да разбере връзката между своето поведение и последствията от него. Границите трябва да бъдат ясни и устойчиви, както и да се обясняват на детето. В тази възраст правилата би трябвало да се отнасят предимно до въпроси, свързани с безопасността на детето и със социално приемливото поведение, но само в областите, които се считат за изключително важни. Ако правилата са прекалено много, децата не са способни да ги усвоят и стават объркани и гневни.

Майки на деца в училищна възраст

Тук дисциплината е въпрос на уважение. Ако има добри, основани на доверие взаимоотношения между майката и детето, децата са по-способни да разпознават кога техните желания и поведение не са подходящи и поради каква причина. Когато майките поставят правила и граници на децата си, трябва да имат предвид тяхната индивидуалност, желания и нужди.

Майки на юноши

Ако майките на юношите искат дъщерите и синовете им да имат добро поведение, те трябва да уважават нуждите им и желанието за независимост. Майките трябва да могат да обсъждат с децата си какво ги е ядосало и защо правилата са важни. Те също така би трябвало да говорят за собствените си страхове от това да дадат на децата си свобода да правят каквото поискат. Много е важно, майките да могат да изслушват децата си и да полагат усилия, с оглед разбиране на чувствата им. Нещо повече, обикновено много полезно за юношите е да изслушват очакванията, които майките им имат за тях.

СЕСИЯ 9

Задължителна за всички групи

Тема: Любов и насилие в живота на двойката и тяхното влияние върху благополучието на децата

Цели

- Да се представят индикаторите за здравословни и нездравословни взаимоотношения.
- Да се представят индикаторите за насилие между интимните партньори.
- Да се обсъдят въпросите за властта и принудата във взаимоотношенията.

Материали

- CD или DVD плейър
- Песен или откъс от сериал, разказ и др., представящи сцени на любов или насилие

Процес

Въвеждането в темата може да бъде след като участниците изслушат подходяща песен или видят откъс от популярен сериал, представящи сцени на любов и/или насилие. След това фасилитаторът може да зададе въпроси:

- *Към коя тема се отнася тази песен/видео?*
- *Има ли нещо, което ви впечатли от това, което чухте/видяхте?*
- *Какви взаимоотношения се представят в тази песен/видео - здравословни или нездравословни?*

След дискусията, фасилитаторът може да представи дейността „здравословни и нездравословни взаимоотношения - осъзнаване на предупредителни сигнали“ (виж по-долу в тази сесия). Фасилитаторът поканва участниците да се разделят на подгрупи и да дискутират съответните взаимоотношения. Целта е да се изгради чувствителност у участниците за индикаторите на здравословни и нездравословни взаимоотношения. Преди или след тази дейност, фасилитаторът може да проведе „Хора и Неща“ (виж в края на тази сесия).

Темата може да бъде въведена и като попитате майките, лишени от свобода: „Вярвате ли в това, че животът на съпружеската двойка влияе по някакъв начин на детето, и ако да, по какъв начин?“ Фасилитаторът трябва да обобщи споделените позитивни и негативни влияния. Майките могат да бъдат попитани, дали според тях има различия в начините, по които момчетата и момичетата са бъдат засегнати от живота на двойката. Би могло да се използва примера

за дъщерята на баща-алкохолик, която избира за съпруг алкохолик, защото не само възгледите на баща ѝ са ѝ по-познати, но и защото това поведение би могло за нея да се счита за нормално.

Важно е да бъдете подготвени за появата на възможно преживяно насилие от страна на някоя от участничките в групата. Бъдете изключително внимателни, необходимо е да останете в неутрална позиция. С други думи, можете да кажете, че разбирате това, което казват и да обобщите: „Други жени, имащи същия опит, могат да изпитват страх за децата си”. Не давайте време и възможности за детайлни описания на инциденти на насилие в групата или да бъдете въвлечени в историята на някоя от жените.

Бихте могли да попитате: „В случай, че имате лоши взаимоотношения с партньора ви, какво по-различно според вас би могло да се направи?” Бихте могли да ги запознаете с идеята, че различните роли понякога могат да бъдат смесени. Например, партньорът на жената е баща на децата ѝ или бащата – като фигура в семейството. Можете да насърчите жените да определят различията и да представят значението на фигурата на бащата, като пример за мъжка роля за детето.

Ако групата се фокусира върху преживяното насилие, се предлага да се обсъдят митовете за романтичната любов от TV сериали, филми или медиите като цяло (можете да изберете откъс от популярен сериал и да го покажете, ако има телевизор с видео или DVD в стаята, в която се провежда срещата).

Препоръчва се да насърчите жените да помислят върху очакванията, които човек има за своя интимен партньор. Подкрепете ги да обсъдят причините, които могат да попречат на жените да се избавят от връзка, в които са малтретирани. Бъдете изключително внимателни в подхода си, избягвайте да се поставяте в ролята на извършителя.

Неща, които не трябва да правите:

- Не реагирайте твърде емоционално!
- Не показвайте изненада !
- Не бъдете свръх-протективни !

Предложена дейност 1

Наименование: Здравословни и нездравословни взаимоотношения - разпознаване на предупредителните сигнали⁸.

⁸ [Дейност 3.3. от Модул 3: Здравословни и нездравословни взаимоотношения, Booklet III and IV of EAVN (2011a, b)]

Адаптирано от:

- Alberta Health Services. Retrieved April 10, 2010 from: www.teachingsexualhealth.ca/media/lessons/CALM_RelationshipsLess4.pdf. (Original source: Beyond the Basics: A Source book on Sexual and Reproductive Health, p. 262).

Цели: Повишаване осведомеността за характеристиките на здравословните и нездравословни взаимоотношения и предупредителни сигнали за насилие във взаимоотношенията.

Материали

- Стикери, с описание на **здравословно и нездравословно** поведение в партньорските взаимоотношения⁹
- Празни стикери
- Маркери
- 2 листа хартия (А3) озаглавени “Здравословни взаимоотношения” и “Нездравословни взаимоотношения”
- Тиксо

Продължителност: 30 минути

Инструкции

Фасилитаторът разделя участниците на две подгрупи и предлага на всяка от тях набор от стикери със здравословно или нездравословно поведение в интимните взаимоотношения и набор от празни стикери. Участниците се инструктират във всяка подгрупа да дискутират кои от поведенията показват здравословно или нездравословно поведение; участниците се насърчават да напишат на празните стикери собствени сентенции/главно различни поведения, показващи дали съответното взаимоотношение е здравословно или не. За изпълнението на задачата се предвиждат 10 минути. След това фасилитаторът поканва двете групи да залепят подходящите стикери на двата големи листа и започва дискусия:

— *Според вас, какви са основните характеристики на здравословните взаимоотношения?*

- *Как се държат партньорите един към друг?*

(фасилитаторът може да посочи няколко от предложените от участниците в групата отговори)

— *Според вас, какви са основните характеристики на нездравословните взаимоотношения?*

- *Как се държат партньорите един към друг?*

(фасилитаторът може да посочи няколко от предложените от участниците в групата отговори)

• The White Ribbon Campaign (2007). White Ribbon Campaign in a Box - Promoting Healthy Equal Relationships: A guide book for teachers and community leaders for Ontario youth ages 11 to 14. Toronto: White Ribbon Campaign

⁹ взето от Worksheet 11 of GEAR Booklet IV, (EAVN, 2011b)

— *Нездравословните взаимоотношения могат да прераснат в насилствени. Кои от характеристиките на нездравословните взаимоотношения могат да бъдат сигнал за превръщането им в злоупотреба/насилие?*

(Фасилитаторът може да ограда с различен цвят посочените коректни поведения; той трябва да коригира грешки или да прибави предупредителни сигнали, ако те не са посочени от групата)

— *Съгласни ли сте всички със списъците за здравословни и нездравословни взаимоотношения?*

— *Защо е трудно за жените да идентифицират, че взаимоотношенията им са неудовлетворяващи?*

— *Какво може да направи жената, ако има здравословни взаимоотношения?*

— *Защо някои жени запазват нездравословните взаимоотношения?*

— *Мислите ли, че качеството на взаимоотношенията в двойката повлиява по някакъв начин децата? Ако отговорът е „да“ - по какъв начин?*

— *Вярвате ли, че момчетата се повлияват различно от момичетата (като деца и в техните взаимоотношения като възрастни)?*

Какво научихте от тази дейност? Научихте ли нещо, което можете да приложите в живота си и във вашите взаимоотношения?

Предложена дейност 2

Наименование: Действащи лица и Неща¹⁰

Цели: сенсбилизация към влиянието на силата и контрола върху хората и техните взаимоотношения.

Материали: не са необходими

Продължителност: 15-20 минути

Инструкции

Фасилитаторът разделя групата на три подгрупи и въвежда ролите на **Действащи лица**, **Неща** и **Наблюдатели**, като дава следните инструкции:

¹⁰ [Дейност 3.4. от модула 3: Здравословни и Нездравословни взаимоотношения, взето от Booklet III and IV of EAVN (2011a)]

Адаптирано от: Instituto Promundo, Salud y Género, ECOS. (2009). Working with Young Women: Empowerment, Rights and Health. Rio de Janeiro: Instituto PROMUNDO. Retrieved July 30, 2009 from www.promundo.org.br/materiais%20de%20apoio/publicacoes/MANUAL%20M.pdf

Действащи лица: *Вие трябва да мислите, чувствате и вземате решения с цел да кажете на **Нещата** какво да правят.*

Неща: *Вие не трябва да мислите, чувствате или вземате никакви решения. Вие трябва да правите това, което „Действащото лице“ Ви заповядва. В случай, че искате да правите нещо друго, вие трябва първо да получите разрешение .*

Наблюдатели: *Вие наблюдавате, без да говорите и да правите каквото и да било.*

След като формира триади от едно Действащо лице, едно Нещо и един Наблюдател, фасилитаторът дава следната инструкция: В рамките на една минута всяко Действащо лице казва на неговото Нещо да прави каквото иска; всяко Нещо трябва да се подчини на Действащото лице; Наблюдателят само наблюдава. След минута, фасилитаторът инструктира участниците да променят ролите си, така че “Действащи лица” стават “Неща”, “Неща”-та стават “Наблюдатели” и “Наблюдатели”-те стават “Действащи лица”. След още една минута участниците променят ролите си още веднъж, така че всеки участник да изпълни трите роли. След това, фасилитаторът може да започне дискусия, като зададе въпросите:

— **Към „Нещата“:**

— *Как „Действащите лица“ се отнасяха към вас?*

— *Как се чувствахте?*

— *Чувствахте ли се безсилни? Ако да, защо? Ако не, защо не?*

— **Към „Действащите лица“:**

— *Как се отнасяхте към вашите „неща“?*

— **Как се чувствахте, отнасяйки се към някой по този начин?**

— *Чувствахте ли се силен? Ако да, защо? Ако не, защо не?*

— *Защо мислите, че „нещата“ се подчиняват на вашите заповеди?*

— **Към „Наблюдателите“**

— *Как се чувствахте като наблюдател, без да правите нищо?*

— *Мислите ли, че оказахте влияние върху това, което се случи?*

— *Ако не, какво мислите, че трябва да се направи?*

— *Случвало ли се е във вашето ежедневие да бъдете „наблюдатели“ на ситуации, в които някои хора третират други като вещи?*

Вие намесвате ли се? Защо или защо не?

Обща дискусия

— *Във вашето ежедневие, коя роля обикновено изпълнявате и защо?*

— *Ако имахте възможност да избирате от трите роли, коя бихте избрали и защо?*

— *Във вашето ежедневие, има ли хора които третират другите като „неща“?*

- *Защо хората се отнасят с другите по този начин?*
- *В нашето общество:*
- *Обичайно ли е жените да принадлежат към една от тези групи и към коя?*
- *Обичайно ли е мъжете да принадлежат към една от тези групи и към коя?*
- *Защо мислите, че това се случва?*
- *Може ли да помислите за типове взаимоотношения, в които един човек има повече власт над друг? (например мъже и жени, младежи и възрастни, родители и деца, ученици и учители, началници и подчинени и др.)*
- *Какви могат да бъдат последствията на взаимоотношения, в които един човек третира другият като „вещ“?*

Какво научихте от тази дейност? Може ли да приложите нещо от нея в живота и във вашите взаимоотношения?

Бележки за фасилитатора: тези дейности могат да отключат спомени за лични преживявания на насилствени взаимоотношения. Предлага се участниците да не описват детайлно инциденти на насилие, с оглед избягване на повторно изживяване на травмата. Ако участник в групата сподели за преживяно насилие, фасилитаторът **НЕ ТРЯБВА**:

- да показва, че не вярва, без значение какво описва малтретираната жена;
- да показва изненада, без значение какво е чул;
- да реагира прекомерно (свърхреагиране);
- да бъде свърхпротективен;
- да предлага съвети, относно това какво е трябвало и какво не е трябвало да направи малтретираната жена;

Фасилитаторът трябва да контролира (чрез общи коментари) негативните реакции на участниците в групата, например, ако участник каже на друг, който описва насилие във взаимоотношенията с партньора си: “ти е трябвало да го оставиш още първия път, когато те удари”. Фасилитаторът може да коментира: “...много жени страдат от този тип насилие за дълги периоди от време, без да напуснат насилника и в повечето случаи, те имат основателни причини за това. Може ли да помислите за някаква причина, поради която жената реагира по този начин.

Фасилитаторът може да направлява дискусията чрез представяне на митове и реалности по отношение на насилие над интимния партньор, чрез използване на примери от популярни TV сериали, филми или истински случаи, представени в медиите (ако има налични телевизор или видео).

СЕСИЯ 10

Незадължителна¹¹, обща за всички групи

Тема: Изработване на две брошури (засягащи майките, лишени от свобода и съответно децата на майки, лишени от свобода)

Цели

Майките да:

- направят предложения за информация, която считат за полезна за други майки, лишени от свобода;
- предложат теми или заглавия на брошурите;
- допринесат за създаването на материал, който ще бъде адресиран към нуждите им;
- обсъдят теми и идеи, които считат за важни и трябва да бъдат включени в брошурата за децата;
- се почувстват полезни за другите майки, лишени от свобода;
- проявят креативността си;
- повишат самочувствието си като родители.

Материал

- Листове хартия или тефтери
- Цветни маркери

Процес

Фасилитаторът представя темата на сесията, след което разделя групата на две или три подгрупи, като ги инструктира: “Нека да работим в екипи. Задачата ни е да дискутираме и напишем вашите предложения (с кратки фрази или изречения) до майки, които в момента влизат в затвора и нямат информация, която вие считате, че е важна за тях. Чрез тази информация се цели да се направи по-лек живота в затвора на майки, лишени от свобода, преди всичко по отношение на взаимодействието ѝ с децата, т.е. има ли нещо, което те трябва да знаят по отношение на децата си, когато влизат в затвора? **Имате на разположение 10 минути.** Моля изберете по един представител от всяка подгрупа, който да записва вашите предложения. След приключване, всяка подгрупа трябва да представи своите идеи.”

¹¹ В контекста на проекта по програма DAPHNE, тази сесия бе задължителна с цел майките, лишени от свобода да допринесат за разработването на брошурите; в бъдещи приложения може да бъде включена като упражнение с цел споделяне на полезна информация сред членовете на групата .

След това, фасилитаторът представя идеи, които не са били дискутирани по време на другите сесии или някакви други идеи: “Какво бихте казали за? Мислите ли, че това е полезна информация?”

Препоръчителни теми за включване в брошурата за майки

- Информация по правни въпроси, свързани с децата, статуса на майките, родителски права и др.
- Неизвестно местожителство на детето и как да научим къде е то.
- Ползите от участието в дискуссионните група за майки.
- Законните права, за да не загубиш попечителство над детето си.
- Правилата на затвора по отношение посещенията на децата.
- Да кажа или да не кажа? (Пет/десет причини, поради които да кажете или да не кажете на детето си, че сте в затвора).
- Специализирани социални или други услуги за майки/деца/семејства (например горещи линии): докато майките са в затвора; след освобождаването на майките.

В тази сесия фасилитаторът може да покани участниците да направят кратък преглед на дискутираните теми в предишните сесии.

Същите инструкции могат да се дадат за разработването на брошура за деца на майки, лишени от свобода, като например: „Ако се поставите за момент на мястото на вашето дете, какво ще е онова нещо, което ще искате да знаете за затварянето на майка ви?” След представянето на идеите на групите, можете да предложите темата „Какво означава затвор?”, ако вече не е била предложена. „Може да имате предвид въпросите или разговорите, които сте имали с вашите деца от затвора. Кои са нещата, за които те обикновено питат или какво е важно за тях да знаят? Моля имайте предвид етапа на развитие на вашето дете“.

Майките могат да бъдат поканени да предложат идеи за нещата, които те биха искали децата им да научат – за мислите и чувствата на майка им и/или за затвора, лишаването от свобода и др.

Накрая фасилитаторът може да покани майките да нарисуват нещо, което те биха искали да бъде включено в брошурата за майки, лишени от свобода и/или в брошурата за деца на майки, лишени от свобода.

Бележки за фасилитатора

- За да включите материал (стихове, рисунки, снимки) на майките в брошурата и/или изложбата е необходимо да получите тяхното съгласие.
 - Съдържанието на брошурата за деца на родители, лишени от свобода може да бъде главно от приложението на групите за подкрепа на деца.
-

СЕСИЯ 11

Незадължителна¹²

Тема: Подготовка на „Специалния ден“

Цели

- Майките да обсъдят чувствата и притесненията си, относно тази обща дейност.
- Майките да дискутират и представят очакванията си от такъв вид дейност.
- Да се повиши увереността на майките в родителските им способности.

Процес

Фокусът на тази сесия е организирането на среща, наречена „Специален ден“, в контекста на дейностите за изграждане на семейните отношения, включени в проекта DAPHNE.

Фасилитаторът трябва да повтори условията, при които децата могат да бъдат поканени в затвора да посетят своите майки и да прекарат няколко часа с тях в креативни игри и различни дейности съвместно с другите майки и деца (рисуване, правене на кукли, моделиране), да обядват заедно и др.

Предварителните условия (поставени в рамките на този проект) за участие на децата в „Специалния ден“ включват:

- Майката на детето не трябва да е лишена от свобода, поради престъпление срещу децата ѝ.
- Детето трябва да знае, че майка му е лишена от свобода.
- Трябва да има възможност за възрастен човек да придружава детето/децата от мястото, където живеят до затвора и обратно (възрастните, които придружават децата не участват в дейностите).
- Възрастният, който има попечителство над детето/децата (ако например това не е майката) трябва да даде съгласието си детето да участва в това събитие. В случаите, в които майката е единственият възрастен, който има попечителство над детето/децата си, съгласието за участие на детето/децата си в „Специалния ден“ трябва да бъде подписано от нея.
- Детето трябва да живее, в страната, в която майката излежава присъда. Деца, живеещи в друга страна, могат да участват, само ако те влязат в страната с техния попечител.

¹² В рамките на проекта, в който бе проведен Специалният ден, тази сесия бе задължителна. За бъдещо приложение, тя е по избор.

- Фасилитаторът трябва да насърчи майките да участват в организацията на „Специалния ден“. Например:
- Да направят покани и/или изработят подаръци за техните деца.
- Да украсят стаята.
- Да предложат дейности, в които биха желали да се ангажират заедно и знаят, че децата им харесват.

Фасилитаторът може също да покани групата да дискутира следните въпроси:

- *Как си представяте този Ден?*
- *Може ли да си представите поведението на детето/децата си по време на това събитие?*
- *Може ли да си представите вашето поведение?*
- *Има ли нещо, което би ви затруднило да участвате в тази дейност? Ако да - какво е то?*
- *Мислите ли че детето Ви ще има някакви трудности в рамките на това събитие? Ако да - какви?*

Фасилитаторът трябва да обясни, че всички майки от групата са поканени да участват в „Специалния ден“, независимо дали те искат или не да поканят своите деца за това събитие. Трябва да се дискутират чувствата на майките, чиито деца няма да участват. Фасилитаторът може да покани тези майки да участват в организацията, като например-да направят декорации за стаята или да помогнат на другите майки да направят сувенири за своите деца.

Изработените предметите могат да бъдат събрани и представени на изложба, която да се организира в рамките на Специалния ден. Жените могат да бъдат насърчени да дадат идеи за организирането на тази изложба, както и да участват в оформянето ѝ (ако е позволено от правилата на затвора).

Бележка за фасилитатора: *Фасилитаторът трябва да има предвид, че по време на „Специалния ден“, някои майки могат да се отделят от групата за по-дълги периоди от време, за да останат сами с децата си. Това може да повлияе негативно на груповия дух и празничната атмосфера на Специалния ден. За да не се допусне това, е много важно майките предварително да бъдат информирани, че през този ден, те ще имат достатъчно “лично” време да говорят с децата си, но през останалото време, майките, децата и фасилитаторите трябва да бъдат заедно в групата.*

СЕСИЯ 12

Задължителна за всички групи

Тема: Поглед назад – поглед напред – да си кажем „довиждане“

Цели

- Да се разговаря за чувствата на майките, свързани с участието им в групата.
- Да се обсъдят потенциалните ползи от подобен опит.
- Да се разговаря за потенциалните негативни чувства и мисли по време на сесиите.
- Майките да направят предложения за подобрения на подобни дейности в бъдеще.
- Оценка.

Материали

- Руло хартия или цветни картончета
- Цветни маркери

Процес

Фасилитаторът представя темата на срещата. След това изброява темите на проведените сесии, спира се на сплотеността на групата и някои други бележки от всички минали срещи. “Ние започнахме групата с много членове, които не познавахме, поставихме условията за нашите срещи, скоро след това нашите срещи показаха, че макар всяка майка, всяко дете и техните взаимоотношения да са уникални, много от преживяванията, които вие споделихте имаха общи характеристики.

Фасилитаторът поканва участниците да изразят своите емоции по отношение на участието си в групата, като задава въпроси, подобни на:

- *Как преценявате участието си в групата?*
- *Какво ви хареса и какво не ви хареса по време на срещите?*
- *Бихте ли променили името на групата “Дискусионни групи за майки”?*
- *Бихте ли препоръчали на други майки, лишени от свобода да участват в подобни групи?*
- *Поради каква причина?*
- *Имаше ли теми, които Вие бихте искали да дискутирате в групата, но те не бяха включени?*
- *Какви бяха те?*
- *Има ли нещо, което Вие бихте искали да предложите, с оглед подобряване на работата на такива групи за в бъдеще?*

— *Имахте ли някакви трудности, свързани с участието ви в групата?*

Фасилитаторът трябва да бъде подготвен да изслуша и възможни негативни изказвания, свързани с преживяванията на майките по време на срещите и да ги дискутира. Възможността да се изслушват, дискутират и дават допълнителни подробности за агресивни чувства е също начин „на живо“ да се покаже как майките могат да се справят с тях в обкръжението си, включително и с агресивните чувства и емоции на техните деца.

По-късно фасилитаторът поканва участниците да напишат върху руло хартия или на цветни картончета оценка, представяща преживяванията и опита им в групата. Участниците могат да пишат, рисуват или и двете.

Библиография

- American Academy of Pediatrics, Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health. (1998). Guidance for effective discipline. *Pediatrics*, 104, 723-728.
- Banks, J. B. (2002). Childhood discipline: Challenges for clinicians and parents. *American Family Physician*, 66, 1447-1452.
- Bermúdez, J. M. (1997). Experiential tasks and therapist bias. *Contemporary Family Therapy*, 19, 253-267.
- Cunningham, A., & Baker, L. (2003). *Waiting for mommy: Giving a voice to the hidden victims of Imprisonment*. London: Centre for Children and Families in the Justice System. Available at: www.lfcc.on.ca/WaitingForMommy.pdf
- EAVN - European Anti-Violence Network. (2011^a). *Master "GEAR against IPV" Booklet III: Teacher's Manual*. Athens: EAVN.
- EAVN - European Anti-Violence Network. (2011^b). *Master "GEAR against IPV" Booklet IV: Students' Activities Book*. Athens: EAVN.
- Eamon, M. K. (2001). Antecedents and socioemotional consequences of physical punishment on children in two-parent families. *Child Abuse & Neglect*, 6, 787-802.
- Filippou, D., & Karantana, P. (2010). *Histories to dream on, Games to grow up- for facilitating experiential groups of personal development*. Athens: Kastaniotis.
- Gebeke, D., & Botherson, S. (2006). *The guidance approach to discipline*. Available at: www.ag.ndsu.edu/pubs/yf/famsci/fs468.pdf
- Gershoff, E. T. (2004). Corporal punishment by parents and associated child behaviours and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 128, 539-579.
- Johnston, D. (1995). Effects of parental incarceration. In K. Gabel, & D. Johnston, (Eds.). *Children of incarcerated parents*. New York: Lexington Books.
- Jose-Kamfner, C. (1995). Post-traumatic stress reactions in children of imprisoned mothers. In K. Gabel, & D. Johnston, (Eds.). *Children of incarcerated parents*. New York: Lexington Books.
- Kennon, S. S., Mackintosh, V. H., Myers, B. J. (2009). Parenting education for incarcerated mothers. *Journal of Correctional Education*, 60, 10-30. Available at: <http://www.thefreelibrary.com/Parenting+education+for+incarcerated+mothers.-a0198414721>
- Lopez, N. L., Bonenberger, J. L., & Schneider, H. G. (2001). Parental disciplinary history, current levels of empathy and moral reasoning in young adults. *North American Journal of Psychology*, 3, 193-204.
- Mackintosh, V. H., Myers, B. J., & Kennon, S. S. (2006). Children of Incarcerated mothers and their caregivers: Factors affecting the quality of their relationship. *Journal of Child and Family Studies*, 15, 579-594.
- Parke, R. D., & Clarke-Stewart, K. A. (2002). *Effects of parental incarceration on young children*. Working papers prepared for the "From Prison to Home" Conference on Jan

- 30-31, 2002. New York: U.S. Department of Health and Human Services: Available at: reentrypolicy.org/publications/from_prison_to_home_effects_of_parental_incarceration_on_young_children_us/From.pdf
- Sazie, E., Ponder, D., & Johnson, J. (2003). *How to explain jails and prisons to children. A caregiver's guide*. Available at: www.oregon.gov/DOC/PUBAFF/docs/oam/explaining_prison_for_print.pdf?ga=t
- Seikkula, J. (2008). Inner and outer voices in the present moment of family and network therapy. *Journal of Family Therapy*, 30, 478-491. Available at: <http://www.theicaruproject.net/files/OpenDialog-InnerOuterVoicesFamilyNetworkDialogSeikkula.pdf>
- SURT. (2008). *ALTRA Daphne project: Tackling gender violence in prison: Manual of in-prison programmes against gender-based violence*. Barcelona: Aurea. Available at: www.surt.org/altra/docs/manual_angles.pdf

Забележка: При водене на групи за подкрепа на майки, лишени от свобода в България, могат да бъдат използвани и следните допълнителни източници :

Ален М., Перту С. Наръчник за преподавателите по социални здравни грижи. Хелзинкски университет, Център за продължаващо обучение. Палмениа, 2010
http://www.palmenia.helsinki.fi/hevi/HEVI_Handbook_bulgarian.pdf

Ръководство за затворнически програми за борба с дискриминацията, основана на пол БЦДИ, 2010
http://www.surt.org/spread/docs/spread_docs/manual_prisons-Bulgarian.pdf

Приложение. Предложение за допълнителна сесия¹³

СЕСИЯ

Незадължителна

Тема: Хигиена на половия живот

Цели

- Да се дискутира важността за изграждане и поддържане на доверителна връзка с децата за споделяне на въпроси, свързани със сексуалното развитие и сексуалния живот на децата им.
- Да се повиши знанието на майките за физиологичните и хигиенни особености на организма на подрастващите, създаването на партньорски взаимоотношения.
- Майките да бъдат запознати с болестите, предавани по полов път, начините за предпазване и въпроси, свързани със семейното планиране.

Процес

След представяне на темата и приключване на дейност 1 (виж по-долу) фасилитаторът може да предложи на групата да обсъди чувствата, взаимоотношенията, гледните точки по отношение на СПИН и другите болести, предавани по полов път.

Дискусията може да продължи с въпроси, свързани с хигиена на половия живот, как се осъществява, коя възраст е подходяща за начало на половия живот.

Фасилитаторът насърчава жените да споделят своя собствен опит по отношение на получаване на знания по въпросите, свързани с пола – кой, кога и как ги е запознал изцяло или частично с тях.

Важна част от темата са и въпросите, свързани с профилактиката на болестите, предавани по полов път.

Фасилитаторът разглежда и въпросите за семейно планиране. Семейното планиране е “основно човешко право на всички съпругески двойки и лица да решават свободно и отговорно броя на децата си и интервалите между ражданията”. Семейното планиране се разглежда като неразделна част от другите човешки права и като такова има два основни компонента - осигуряване на информация и средства и гарантиране правото на информиран избор.

¹³ Сесията е разработена от доц. д-р Стефка Чинчева и според българският екип е удачно да бъде включена при бъдещи обучения

В съвременните условия най-общо семейното планиране се свързва с:

- проблемите за опазване на семейното и репродуктивното здраве, като интегрална част на първичната медицинска помощ;
- профилактиката на репродуктивното здраве на жените като мярка срещу дискриминацията на жените;
- подготовка на младите хора за семеен живот, като предпоставка за създаване на здраво поколение.
- Сесията може да завърши с дискусия за усложненията, до които води всеки аборт, и какви са начините за предпазване от нежелана бременност.

Предложена дейност 1

Наименование: Жертви на СПИН

Инструкции

Една от жените в групата, предварително е инструктирана, че ще играе болна от СПИН. На групата се предлага да направи импровизирано парти. По време на купона, избраното лице прави опит да се ръкува с колкото се може повече хора (ръкуването се тълкува като извършване на полов акт). В края на партито се разкрива истината за „болния” и се преброяват лицата, които са „правили секс” с него, т.е., вероятно заразени. Приканват се участниците („болният” и „заразените”) да споделят своите чувства.

Предложена дейност 2

Представяна учебни филми за болести, предавани по полов път

В тази сесия е подходящо представяне на учебни филми за най-разпространените болести, предавани по полов път: СПИН, сифилис, хепатит Б; възможности за предаването им и по кръвен път – чрез замърсени спринцовки при употреба на наркотици, кръвопреливане и др.; симптомите на съответното заболяване и какви са последиците от тях.

След представянето на филмите се предвижда дискусия в групата за това, как получените знания биха могли да бъдат използвани при разговорите с децата, по какъв начин това да бъде разбрано от тях.

Координатор на проекта

Институт по детско здраве

Департамент по психично здраве и социално благополучие
Център за изследване и превенция на насилие и изоставяне на деца (ICH-MHSW)
Гърция

Партньори

Университет Бабеж-Болиат-Клуж

Факултет по Социология и социална работа
Катедра по Социална работа
Румъния

Югозападен Университет „Неофит Рилски”, Благоевград

България

Европейска мрежа против насилие

Гърция

Външна оценка

SURT, Фондация за жени

Испания

ISBN: 978-960-9766-03-6

9 789609 766036